

Verksamheten vid Centrum för arbets- och miljömedicin 2016

Rapport 2017:03

ISBN: 978-91-88361-10-3

Titel: Verksamheten vid Centrum för arbets- och miljömedicin 2016

Rapport: 2017:03

ISBN: 978-91-88361-10-3

Centrum för arbets- och miljömedicin arbetar för att minska arbets- och miljörelaterad ohälsa genom att identifiera och förebygga olika risker i arbets- och omgivningsmiljön. Vi arbetar med patientutredningar och kartläggning av risker, informationsspridning, undervisning och forskning. Läs mer på webben: camm.sll.se.

Innehållsförteckning

Verksamheten vid Centrum för arbets- och miljömedicin 2016.....	1
Sammanfattning.....	5
Inledning.....	8
Basuppdrag.....	8
1. Arbets- och miljömedicinska patientmottagningen.....	8
2. Hudallergimottagningen	9
3. Patientnöjdhet och patientnytta.....	10
4. Riskidentifiering, kartläggning och kunskapsgenerering.....	10
Psykosociala arbetsmiljöförhållanden och belastningsergonomi.....	11
Kemiska och fysikaliska arbetsmiljöfaktorer	15
Arbets- och miljöbetingade hudsjukdomar.....	16
Omgivningsmiljö.....	17
5. Arbets- och miljörapportering.....	20
Arbetshälsorapportering.....	20
Miljöhälsorapportering	20
6. Kunskapsstöd och kunskapsspridning.....	20
Nyhetsbrev	20
Webbplatser.....	21
Faktablad	22
CAMM i media.....	22
Rapporter	23
Seminarier, utbildningar, föreläsningar och träffar	24
Expertstöd	27
Landstingets smittskyddsarbete	29
Besök kommunala miljö- och hälsoskyddskontor.....	29
Remisser	29
Övrigt kunskapsstöd.....	29
Nätverk och samarbeten.....	30
Särskilda uppdrag.....	33
1. Hälsosam yrkesdebut	33
2. Bullerkartering i Stockholms län: stöd till kommunernas karteringar och etablering av en regional kartering med befolknings-exponering.....	33
3. Stöd till SLL personal – Inriktning för arbetsmiljö- och hälsoarbetet 2016.....	33
4. Främja barns och ungdomars hälsa och skolprestationer genom att erbjuda skolor evidensbaserade strukturella insatser	34
5. Längre arbetsliv på lika villkor Åtgärder för att förebygga psykisk ohälsa och fysiska belastningsbesvär.....	35
6. Klimatförändringar: riskgrupper, värmeöar och hälso- och sjukvårdens anpassning.....	35

7. Allergikonsulentverksamheten	36
Bilaga 1	37
Föreläsningar av medarbetare vid CAMM under 2016.....	37

Sammanfattning

Denna verksamhetsberättelse omfattar verksamheten vid Centrum för arbets- och miljömedicin (CAMM) under 2016. Den relaterar till uppdragsavtalet mellan Centrum för arbets- och miljömedicin och Hälso- och sjukvårdsförvaltningen (HSF) för 2016 (HSN 1312-1422). CAMM har också bidrag från Karolinska Institutet för utbildning och forskning.

CAMM har omkring 60 medarbetare som sitter i gemensamma lokaler på Solnavägen 4 i Stockholm. Patientmottagningsdelen är integrerad med kontorsdelen av verksamheten.

Patientmottagningar

Vi har två patientmottagningar, Arbets- och miljömedicin respektive Hudallergi. Tillströmningen av remisser till Arbets- och miljömedicin har varit fortsatt hög. En stor del av remisserna handlar om besvär i inomhusmiljön på arbetet eller i bostaden men sedan november 2016 tar vi inte längre emot patienter med inomhusmiljörelaterade besvär på arbetet om företagshälsovård finns, vilket reducerar antalet nybesök och yrkeshygieniska utredningar. Dessa hänvisas istället till arbetsgivaren för utredning via företagshälsovården. Vid andra arbets- och miljömedicinska regionkliniker har man dock noterat en ökning av antalet förfrågningar från boende i Stockholms län. Andra exponeringar är belastning och dålig psykosocial arbetsmiljö. Besvär från luftvägarna, vibrationsskador och medicinska tjänstbarhetsbedömningar är vanligt förekommande liksom rådgivning kring skyddsutrustning och eventuella behov av arbetsbyte.

På Hudallergimottagningen fortsatte den nedåtgående trenden med färre remisser jämfört med föregående år. Antalet remisser från primärvården fortsätter dock att öka. Det lägre antalet är ett resultat av färre remisser från företagshälsovård och hudmottagningar. Vi får istället betydligt fler frågor kring hur man utreder eller bedömer fall från andra hudkliniker och vårdvalsenheter. Trots färre remisser ledde dessa till fler nybesök och påbörjade kliniska utredningar hos läkare än föregående år.

Den medicinska verksamheten kvalitetssäkras kontinuerligt vid mottagningarna. En enkät till de patienter som utretts under 2013 visade att patientnöjdhet och patientnytta var höga.

Riskidentifiering, kartläggning och kunskapsgenerering

Inom området riskidentifiering, kartläggning och kunskapsgenerering samarbetar CAMM med Institutet för miljömedicin vid Karolinska Institutet, vilket säkrar att det regionala arbetet bedrivs med hög vetenskaplig kompetens. Personalen vid CAMM medverkar också i rent akademisk forskning. Denna verksamhet finansieras genom externa forskningsbidrag. Verksamheten innefattar en rad projekt inom områdena psykosociala arbetsmiljöförhållanden och belastningsergonomi, kemiska och fysikaliska arbetsmiljöfaktorer, arbets- och miljöbetingade hudsjukdomar samt omgivningsmiljö.

Arbets- och miljöhälsorapportering

Arbetshälsorapport 2016 presenterades vid ett stort seminarium i mars och har under året presenterats av CAMM vid flera olika seminarier för kommunala politiker och tjänstemän. Rapporten har använts som underlag av flera viktiga nationella aktörer. Tidigare rapporter har främst beskrivit arbetsförhållandenas fördelning och utveckling

med totalvärden för hela länet. Fokus i denna rapport har istället varit regionala skillnader i arbetsförhållanden inom Stockholms län och resultaten visade på stora regionala skillnader.

Under hösten 2016 har vi börjat planera nästa miljöhälsorapport för Stockholms län som kommer att ges ut under hösten 2017. Vi har också börjat analysera enkätdata.

Kunskapsstöd och kunskapsspridning

Den enskilt största delen av resurserna vid CAMM satsas på kunskapsstöd och kunskapsspridning. Under 2016 har CAMM självt eller i samarbete med andra aktörer arrangerat ett tiotal seminarier, föreläsningar, workshops och andra event med deltagare från exempelvis företagshälsovård, primärvård, kommuner, organisationer och myndigheter. Vi anordnar också utbildningar för bland annat företagshälsovården och CAMM:s medarbetare har under årets föreläst på konferenser, möten och utbildningar vid ett stort antal tillfällen.

CAMM ger ut två nyhetsbrev om arbetsmiljö respektive omgivningsmiljö som bägge två har mycket hög öppningsfrekvens och också bidrar till att driva trafik till vår webbplats camm.sll.se. [Camm.sll.se](http://camm.sll.se) är navet i all vår externa kommunikation och vi jobbar hela tiden vidare med att utveckla och optimera innehållet på webbplatsen. Under 2016 hade webbplatsen cirka 23 000 besök och cirka 60 000 sidvisningar.

Vi driver och utvecklar webbplatsen jobbafrisk.se som ger information om hälsorisker med olika yrken och Bullernätverkets webbplats bullernatverket.se. Vi är också med och driver webbplatsen "Elevhälsoportalen" som stödjer skolor och förskolor i att genomföra hälsofrämjande och förebyggande insatser. CAMM ansvarar också för information om arbets- och miljö-orsakade sjukdomar på webbplatsen www.viss.nu, ett system för vårdinformation och beslutsstöd framför allt till primärvården i Storstockholm.

Under året har vi fortsatt med uppdateringen av våra faktablad i serien "Arbetsmiljö och hälsa" och tagit fram en ny broschyr om hur man kan jobba med arbetsmiljö i skolan. CAMM har gett ut 6 rapporter i den egna rapportserien och medarbetare har medverkat i flera rapporter framtagna av andra aktörer samt i böcker och offentliga utredningar.

Medarbetare vid CAMM medverkar i en rad olika nätverk, vilket är viktiga kanaler för kunskapsspridning. Våra medarbetare medverkar också i egenskap av experter i en mängd olika sammanhang.

Särskilda uppdrag

Inom projektet Hälsosam yrkesdebut publicerades delrapport två under våren. Rapporten skickades till alla deltagande skolor och mejlades ut till alla Stockholms skolor. Under hösten presenterades projektet i olika forum. En broschyr har också framställts där de viktigaste resultaten presenteras och förslag till konkreta råd till skolorna ges

I projektet Bullerkartering i Stockholms län publicerades under 2016 två metodrapporter kring kartläggning av buller i Stockholms län med syftet att förbättra kvaliteten på och harmonisera de bullerkartläggningar som görs i länet. Under 2016 har arbetet handlat om att underlätta kommunernas arbete med datainsamling och i slutet av året inleddes den sista fasen av projektet som syftar till att samla alla de kommunala bullerkartläggningar som görs i ett länstäckande GIS-skikt.

Inom uppdraget Stöd till SLL personal har arbetet med utvärderingen av Arbetsmiljölyftet fortsatt, ett projekt inom Stockholms läns landsting som syftar till att motverka negativa arbetsmiljökonsekvenser vid de stora förändringar som kommer att ske. Diskussioner har också förts med SLSO om stöd vid uppföljning av långtidssjukskrivna. Syftet är att ge SLSO mer kunskap om hur chefer kan underlätta för långtidssjukskrivna medarbetare att återgå i arbete. En enkät har tagits fram.

Uppdraget Främja barns och ungdomars hälsa och skolprestationer genom att erbjuda skolor evidensbaserade strukturella insatser utförs gemensamt med Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin, CES, och Centrum för hälsoekonomi, informatik och sjukvårdsforskning, CHIS. Webbplatsen Elevhälsoportalen som ska stödja skolor och förskolor i att genomföra hälsofrämjande insatser lanserades under våren 2016. Sedan lanseringen har 95 förskolor och 569 skolor anslutit sig till Elevhälsoportalen i hela Sverige varav cirka 4 procent av förskolorna och cirka 30 procent av grundskolorna i Stockholms län.

Inom uppdraget Längre arbetsliv på lika villkor har vi identifierat yrkesgrupper där det skulle kunna fungera att göra interventioner som gör det lättare för anställda att stanna kvar längre i arbetslivet. Resultaten har presenterats i en skriftlig sammanställning, "Längre arbetsliv – på lika villkor. Åtgärder för att förebygga psykisk ohälsa och fysiska belastningsbesvär".

I mars 2016 tillsattes två allergikonsulenttjänster på CAMM med finansiering från HSF. Detta är försökstjänster som ska utvärderas i december 2018. Allergikonsulenternas uppdrag är att via besök på skolor och i hem fungera som en länk mellan skola, hem och sjukvård och ge information, rådgivning och utbildning gällande det specifika barnets allergi, astma och mediciner. Sedan februari 2016 har 155 remisser inkommit och omhändertagits.

Inledning

Verksamhetsberättelsen omfattar den HSF-finansierade verksamheten vid Centrum för Arbets- och miljömedicin (CAMM) under 2016. Den relaterar till uppdragsavtalet mellan CAMM och HSF (HSN 1312-1422). Vi har också ett tilläggsuppdrag avseende allergikon­sulenter. CAMM har även bidrag från Karolinska Institutet för utbildning och forskning, samt för ST-utbildning och kombinationstjänster från LSF.

CAMM har omkring 60 medarbetare. Verksamheten var under 2016 organisatoriskt in­delad i fyra enheter och en stab: Enheten för arbetshälsa som svarar för arbetsorganisa­toriska och ergonomiska frågor, Enheten för arbetsmedicin som svarar för kemiska och fysikaliska arbetsmiljöfaktorer, Enheten för arbets- och miljödermatologi och Miljöme­dicinska enheten som svarar för omgivningsmiljöfrågor. Vi har två patientmottag­ningar: för arbets- och miljömedicin respektive arbets- och miljödermatologi (hudaller­gimottagningen). Mer information om vår verksamhet och organisation finns på hemsida­n camm.sll.se.

På det arbetsmedicinska området är det bristande nyttiggörandet av ny kunskap ute på arbetsplatsen en stor utmaning, särskilt i ljuset av en minskande tillgång på företags­hälsovård, en ökande arbetsrelaterad ohälsa (framför allt bland kvinnor) och ett sam­hälleligt behov av att förlänga arbetslivet. Ett tydligt exempel på bristfällig implemente­ring av såväl befintlig kunskap, som gällande regelverk, är den fortsatta tillströmningen av unga patienter med kronisk funktionsnedsättning i händerna pga nervskador från vibrerande handverktyg.

Inom det miljömedicinska fältet är sunda bostäder vad gäller inre och yttre miljö, samt anpassningen till klimatförändringar, stora samhällsliga utmaningar där har unik ex­pertis. En växande kunskapsmassa talar för betydande hälsoeffekter på samhällsnivå av befintliga nivåer av luftföroreningar och trafikbuller i Stockholms län, även om riskök­ningen för den enskilda är begränsad.

Nedan presenteras verksamheten under 2016 i enlighet med dispositionen i uppdrags­avtalet.

Basuppdrag

1. Arbets- och miljömedicinska patientmottagningen

Tillströmningen av remisser har varit fortsatt hög. Under 2016 har 208 nybesök och 13 återbesök hos läkare genomförts. Av dessa har 119 patienter även utretts av yrkeshygie­niker (inklusive 26 arbetsplatsbesök), 26 av miljöhygieniker (inklusive 24 hembesök), 12 av ergonom (ett arbetsplatsbesök), 10 av kurator och 16 av psykolog. Psykolog har också på direktremiss från primärvården (utan läkarbesök) utrett 1 patient och har haft 104 återbesök inkluderande stöd och KBT-kontakter, arbetsskadeutredningar och ut­redning/intervention enligt MiiNA (Metod för utredning och intervention vid nydebu­terad arbetsrelaterad psykisk ohälsa). Sjuksköterska har vid flertalet av nybesöken tagit blodprover, gjort spirometri eller undersökt kväveoxid i utandningsluften. Mottag­ningen utreder också gravida utan remiss. Under perioden har 22 gravida utretts av lä­kare, varav 6 även utretts av yrkeshygieniker (inklusive ett arbetsplatsbesök).

Många av patienterna har besvär på arbetet relaterat till exponering för olika typer av kemikalier, damm eller vibrationer. En stor del av remisserna handlar om besvär i in­omhusmiljön på arbetet eller i bostaden. Sedan november 2016 tar vi inte längre emot

patienter med inomhusmiljörelaterade besvär på arbetet om företagshälsovård finns, vilket reducerar antalet nybesök och yrkeshygieniska utredningar. Dessa hänvisas istället till arbetsgivaren för utredning via företagshälsovården. Vi bistår företagshälsovården för att diskutera enskilda patienter eller tekniska utredningar. Verksamhetscheferna vid andra Arbets- och miljömedicinska kliniker har dock noterat en ökning av antalet förfrågningar från Stockholms län. Andra exponeringar är belastning och dålig psykosocial arbetsmiljö. Besvär från luftvägarna, vibrationsskador, belastningsskador och medicinska tjänstbarhetsbedömningar är vanligt förekommande liksom rådgivning kring skyddsutrustning och eventuella behov av arbetsbyte. Ganska ofta finns en delfrågeställning om arbetsskadeutredning.

Vid mottagningen utbildas/handleds ST-läkare för att bli specialister i Arbets- och miljömedicin och i påbyggnadsspecialiteten Arbetsmedicin. Under 2016 arbetade fem ST-läkare på mottagningen under delar av året. Dessa handleds kliniskt och vetenskapligt av specialistläkare/överläkare samt introduceras i utbildningsverksamhet och vetenskaplig metodologi. Tre ST-läkare var på randutbildning vid annan klinik.

Loggkontroller enligt SALA (Systematisk Automatiserad Logganalys) för granskning av journal-öppningar i Take Care har genomförts varje månad och kvalitetssäkring av egna verksamheten genomförs fortgående.

Detaljerad statistik för 2015 års patientverksamhet har sammanställts i en rapport i CAMM:s rapportserie.

2. Hudallergimottagningen

Den delen av patientmottagningen som är organiserad vid Enheten för arbets- och miljödermatologi utreder patienter med arbets- och miljödermatologiska symptom samt komplicerade fall av kontaktallergier. I detta arbete deltar läkare, yrkeshygieniker, testsköterska, sjuksköterska, kurator. Enhetens personal deltar även i hela patientmottagningens arbete (dvs. sjuksköterska, kurator, receptionist arbetar även för den arbets- och miljömedicinska mottagningen).

Under 2016 fortsatte den nedåtgående trenden med färre remisser jämfört med året innan; 360 remisser har vi bedömt. Det lägre antalet är ett resultat av mindre antal remisser från företagshälsovård och hudmottagningar men betyder inte mindre behov av våra tjänster då förfrågningar kring hur man utreder eller bedömer fall har ökat markant från andra hudkliniker och vårdvalsenheter. I denna "konsultationsverksamhet" ger vi råd till sjukvårdens andra aktörer i sina arbeten med utredning av svåra kontaktexem och kontaktallergi genom epost eller telefonkonsultation.

Trots mindre antal remisser gav dessa upphov till fler nybesök, dvs påbörjad klinisk utredning hos läkare, än föregående år (n=215). Kurator har hjälpt till med utredningarna hos 72 av våra patienter, yrkeshygienisk utredningar inleddes hos 42 patientfall kompletterat med 6 arbetsplatsbesök. Som en led i diagnos av kontaktallergi har testsköterska utfört lapptester i 222 fall. Vi har effektiviserat snabballergiutredningarna och merparten utför vi i våra lokaler. Vi har fortfarande samarbete med Allergimottagningen vid Thorax KS Solna. I slutet av 2016 förstärktes mottagningen med arbete en dag/vecka av en erfaren överläkare. Vi fortsatte även med våra rådgivande remissbedömningar då vi med hjälp av kompletterande uppgifter från sammanhållen journalföring utför konsultation utan att träffa patienten och försöker ersätta ett nybesök vid vår klinik.

Vi ser fortfarande en ökande andel remisser från primärvården. En problematisk trend är däremot att antalet remisser från vårdvalsdoktorer är lågt. Trots att en överväldigande majoritet av eksemutredningar slussats ut till vårdvalsenheter får vi lika många remisser från länsenheter som från vårdval Hud (56 resp. 58). Detta indikerar att det finns en problematik med att vårdvalsenheter har tagit över majoriteten av sjukvårdsproduktionen utan att i motsvarande omfattning ha axlat utredning av kontaktdermatiter som tidigare var en integrerad del av arbetet vid andra landstingskliniker.

I enlighet med enhetens verksamhetsplan medverkade vi i Svenska kontaktdermatitgruppens multicenterstudie genom att lapptesta omkring 150 patienter med potentiellt nya markörer av gummiallergi. Vi har även, i samarbete med Karolinska institutet medverkat i en lappteststudie som syftar till förbättrad diagnostik för kromallergi.

Vid mottagningen utbildas/handleds ST-läkare inom olika basspecialitet. Under 2015 utbildade vi 2 ST-läkare inom hud- och könssjukdomar samt 2 ST-läkare i arbets- och miljömedicin.

Loggkontroller enligt SALA (Systematisk Automatiserad Logganalys) för granskning av journalöppningar i Take Care har genomförts varje månad.

Vi har arbetat kontinuerligt med kvalitetsutveckling och kvalitetssäkring av arbetsprocesser samt tillgänglighetsfrågor för våra patienter.

Kvalitetssäkring av egna verksamheten fortsätter.

3. Patientnöjdhet och patientnytta

Med syfte att ta reda på i vilken utsträckning patienterna var nöjda och patientutredningarna kommit till nytta har vi gjort en enkätundersökning till patienter som 2013 varit på nybesök på någon av våra två mottagningar. Resultaten har sammanställts i en rapport.

På arbets- och miljömedicinska mottagningen var det 64 procent av patienterna som var nöjda eller mycket nöjda med utredningen. 84 procent av patienterna tyckte att de fick komma till mottagningen inom rimlig tid och 88 procent ansåg att de fick tillräckligt med tid vid besöket. Drygt 75 procent upplevde bemötandet på mottagningen som positivt eller mycket positivt. Ungefär hälften av patienterna fick råd kring åtgärder på arbetet eller i bostaden och för 29 % av patienterna gjordes arbetsplats- eller hembesök. När åtgärder föreslagits genomfördes 43 % av förslagen helt och 31 % delvis. En tydlig indikation på att åtgärderna kommit till nytta är att det var en högre andel av dem som fått alla föreslagna åtgärder genomförda som förbättrades (59 % blev bättre) jämfört med dem var åtgärdsförslag endast delvis genomförts (42 % blev bättre). Utredningen kom till användning i arbetsskadeärenden för 26 % av patienterna och 18 % av patienterna uppgav att de kanske skulle använda dem i sådant ärende i framtiden.

Vid Hudallergimottagningen uppgav 69 procent av patienterna att de var nöjda eller mycket nöjda med utredningen. 79 procent av patienterna tyckte att deras besvär har blivit bättre efter utredningen och föreslagna åtgärderna vilket tyder på en mycket tydlig patientnytta.

4. Riskidentifiering, kartläggning och kunskapsgenerering

Vi har ett nära samarbete med Institutet för Miljömedicin vid Karolinska Institutet vilket bidrar till att det lokala och regionala arbetet kan bedrivas evidensbaserat och på en

hög vetenskaplig nivå. CAMMs personal bedriver också akademisk forskning men denna finansieras genom externa forskningsbidrag.

Under året har vi också gjort en stor satsning på kartläggningen av arbetshälsa, se kapitel 5, avsnittet Arbetshälsorapporten.

Psykosociala arbetsmiljöförhållanden och belastningsergonomi

Fokus för arbetet under 2016 har varit en fortsatt kunskapsuppbyggnad kring grupper på arbetsmarknaden som uppvisar en ökad risk att utveckla arbetsrelaterad ohälsa och en sämre möjlighet till ett hållbart arbetsliv fram till pension. Arbetet spänner från metodutveckling över aktuella riskidentifieringsprojekt till implementering av ny kunskap.

Arbetet med att ta fram nya jobb-exponeringsmatriser för fysisk respektive psykosocial belastning fortskrider och beräknas avslutas 2017. Tidigare matriser för fysisk belastning samt psykosociala krav bygger på exponeringsdata från 1979-1981 respektive 1989-1997 och sedan dess har arbetslivet förändrats när det gäller såväl yrkesstruktur som arbetsmiljö, arbetsinnehåll och organisation inom olika yrken. En betydande nackdel med den tidigare matrisen för fysisk belastning är också att den är baserad på en mängd olika exponeringar: dels belastningar på muskler, leder samt andnings- och cirkulationsorgan, dels exponering för buller, kemiska och biologiska faktorer. Dessa exponeringar utgör riskfaktorer för vitt skilda ohälsoutfall. Det är önskvärt att utveckla separata matriser för fysisk belastning på muskler och leder, respektive för andnings- och cirkulationsorgan. Matriserna konstrueras utifrån svaren på frågor om arbetsmiljön från SCBs Arbetsmiljöundersökningar (AMU) från 1989 till 2013. Frågor som ingår i fysisk belastning behandlar tunga lyft, obehagliga arbetsställningar, repetitivt arbete och kroppsligt ansträngande arbete. Den psykosociala matrisen är baserad på frågor om krav, kontroll och stöd i arbetet. Matriserna ger information om fysiska och psykosociala exponeringsförhållanden i varje yrke, uppdelat på män och kvinnor. Genom att använda yrkesinformation från olika tidpunkter kan varje individ ges en detaljerad exponeringshistoria. Matriserna kommer att innebära förbättrade möjligheter till klassificering av exponering i epidemiologiska studier där enbart uppgifter om yrke, men inte exponeringar i arbete, finns tillgängliga. Det kommer även att finnas unika möjligheter att efterforska kombinationseffekter genom att använda flera matriser. Inom ramen för ett nytt programstöd från FORTE kommer ytterligare matriser för fysikaliska och kemiska exponeringar att utvecklas, som kan göras tillgängliga för landstingsverksamhetens behov.

Ett flertal registerstudier där tidigare jobb-exponeringsmatriser utnyttjats har genomförts. I ett projekt studerades sambandet mellan långtidsexponering för tung fysisk belastning i arbetet i medelåldern och förtidspension före 61 års ålder och om ett sådant samband kan påverkas av faktorer tidigt i livet (socioekonomisk position i barndomen och intelligens), utbildningsnivå och kontroll i arbetet. Resultaten visade ett starkt samband mellan långtidsexponering för tung fysisk belastning i arbetet i medelåldern och förtidspension pga sjukdom i rörelseorgan före 61 års ålder för både män och kvinnor. För kvinnor sågs även ett samband med förtidspension generellt (samtliga diagnoser inkluderade). Sambanden kvarstod, men försvagades tydligt, vid justering för faktorer uppmätta i barndomen, utbildningsnivå samt kontroll i arbetet. Resultaten talar för att åtgärder för att minska riskerna med tung fysisk belastning bör vara högt prioriterade för att möjliggöra ett fullt arbetsliv.

I ett annat projekt har Stockholms folkhälsokohort använts för att studera sambanden mellan tung fysisk belastning och tidigt utträde från arbetslivet genom långtidssjukskrivning, förtidspension och långtidsarbetslöshet, där justering gjorts för socioekonomisk position (SEP). SEP är en potentiell confounder till dessa samband då den både kan påverka individens val av yrke och är en känd bestämningsfaktor för hälsa och arbetsförmåga. 11 673 anställda män och kvinnor i arbete (19-60 år), som svarade på Stockholms folkhälsoenkät 2002, har följts i register avseende långtidssjukskrivning, förtidspension och långtidsarbetslöshet under sju år (2004-2010). Då man i analyserna tog hänsyn till SEP fann man enbart ett samband mellan tung fysisk belastning och långtidssjukskrivning för män. För kvinnorna i studiegruppen kunde man inte påvisa några samband med tidigt utträde från arbetslivet genom långtidssjukskrivning, förtidspension eller långtidsarbetslöshet efter justering för SEP.

Som beskrivits i stycket ovan observeras ibland skillnader mellan män och kvinnor avseende riskfaktorer för arbetsrelaterad ohälsa och arbetsförmåga. En studie med delfinansiering från AFA försäkring har studerat arbetsfrånvaro på kvinno- respektive mansdominerade arbetsplatser (Arbetsfrånvaro på kvinno- och mansdominerade arbetsplatser från ett arbetsgivarperspektiv). Kvinnodominerade arbetsplatser uppvisade avsevärt fler frånvarodagar att hantera jämfört med mansdominerade. Detta förefaller gälla i stort sett hela arbetsmarknaden och skulle kunna innebära att lagkrav på arbetslivsinriktad rehabilitering i mindre omfattning uppfylls på kvinnodominerade arbetsplatser med åtföljande sämre möjlighet att återgå till arbete eller vara kvar på dessa arbetsplatser då hälsan sviktar. För både män och kvinnor varierar dock sambandet mellan könsdominans och frånvaro mellan olika sektorer på arbetsmarknaden.

Personer som varit sjukskrivna har ofta svårt med återinträde på arbetsmarknaden. En studie vid CAMM som slutrapporterades 2016 (Who hires people that have been on sick leave) visade att det fanns skillnader mellan olika typer av arbetsplatser avseende andelen nyanställda med sjukskrivning (i upp till sex månader respektive 6-12 månader) som föregått anställningen. Sannolikheten att nyanställda varit sjukskrivna var större inom den offentliga sektorn, som i den meningen kan ses som mer inkluderande. En liknande tendens noterades också för icke vinstdrivna företag och arbetsplatser med låga krav på utbildning. Mansdominerade arbetsplatser hade lägre sannolikhet att anställa såväl kvinnor som män från gruppen med hög tidigare sjukfrånvaro. Orsaken till de observerade skillnaderna är okänd och mer forskning behövs.

Sjukskrivning för psykisk ohälsa har stigit kraftigt de senaste åren och inte minst inom specifika kvinnodominerade verksamheter. Det saknas kunskap om varför. En studie som leds från Stockholms universitet och där CAMM medverkat syftar till att undersöka om ökningen i psykisk ohälsa och sjukfrånvaro de senaste åren kan förklaras av att utvecklingen av organisatoriska faktorer och psykosocial miljö på arbetsplatserna de senaste tio åren har varit sämre i kvinnodominerade än i övriga verksamheter. Data hämtas från ett flertal register och inkluderar bl a information om yrkestillhörighet, diagnos vid sjukskrivning, en stor bredd av organisatoriska och psykosociala faktorer i arbetet, självrapporterad sjukfrånvaro liksom validerade skalor avseende psykisk ohälsa samt faktorer i privatlivet. Dessa data möjliggör studier av samband mellan könsbalans på olika nivåer, organisatoriska och psykosociala faktorer i arbetet, psykisk ohälsa samt självskattad och registerbaserad sjukskrivning över en längre tidsperiod. Åtgärdbara determinanter i arbetslivet för psykisk ohälsa och sjukfrånvaro kan på så sätt identifieras.

En ökad risk att drabbas av olycksfall i arbetet kan ses i många yrkesgrupper och mer kunskap kring bakgrunden till detta är önskvärd. En förutsättning för att korrekt kunna identifiera riskgrupper för studier, och initiera ökad tillsynsverksamhet inom, är att rapportering av olycksfall är tillförlitligt. Information om eventuell underrapportering inom vissa branscher behöver tas fram. Studier från Danmark och Norge har indikerat att det kan finnas en underrapportering på upp mot 90%. Medarbetare vid CAMM har därför påbörjat ett projekt med delfinansiering av externa medel för att jämföra information avseende arbetsolyckor från olika källor och även ta reda på om så kallade osäkra anställningar särskiljer sig avseende rapportering.

I vårt samarbetsprojekt med TYA (Transportfackens Yrkes- och miljöarbetsnämnd), som även är finansiär, om orsaker till distributionsförarens arbetsskador i sitt arbete 2012-2015, har vi under 2016, genomfört de statistiska analyser av data från Arbetsmiljöverket över arbetsskador, samt djupintervjuer med 70 distributionsförare om deras olyckor, och om olyckorna på något sätt hade kunnat undvikas. Resultaten av de två delarna, statistik och intervjuer, kommer att rapporteras under 2017.

En annan branschstudie, "Sophämtarnas arbetsmiljö – allas ansvar" slutrapporterades 2016 med en skriftlig rapport samt vid möten med uppdragsgivaren och anslagsgivaren Transportfackens Yrkes och miljöarbetsnämnd (TYA). Resultaten visade att det finns äldre sophämtare som fortfarande är kvar i yrket (10% av de ca 1000 svarande på enkäten var över 60 år) och att man, förutom avseende "hopp ner från styrhytten", inte har funnit några tydliga risker för belastningsbesvär. Det är dock vanligt att sophämtarna rapporterar besvär från rörelseorganen och detta är framförallt utmärkande vid enheter där de anställda rapporterar att de har ett lågt stöd från ledningen.

En medarbetare ingick i den expertgrupp vid SBU som tog fram och 2016 presenterade rapporten "Prevention av långvarig smärta i rygg och nacke". Gruppen uppgift var att kartlägga tidiga insatser där insatsernas effektivitet avseende patienttillfredsställelse, etiska och hälsoekonomiska aspekter skulle belysas. I rapporten framkommer det att det behövs fler studier med ändamålsenlig och korrekt vetenskaplig metodik som prövar insatser vid akut rygg- eller nacksmärta i syfte att förebygga långvarig smärta från rygg och nacke. Tidigare studier har framförallt jämfört olika kombinationer av interventioner utan att kunna särskilja effekter av enskilda behandlingar. Framtida forskning bör bygga vidare på tidigare resultat och identifierade kunskapsluckor.

Det kunskapsgenererande projektet Problemlösning vid psykisk ohälsa i arbetslivet (PIA-studien) som startade 2015 har fortsatt under 2016. Projektet leds från Karolinska Institutet i samarbete med CAMM och Stockholms läns landsting och syftar till att utvärdera en individ- och arbetsplatsinriktad intervention för anställda med arbetsrelaterad psykisk ohälsa avseende kostnadseffektivitet och effekt på sjukfrånvaro och hälsa. Interventionerna genomförs inom företagshälsovården och följer en tydlig struktur kring stresshantering, problemlösning, stegvis aktivering, återfallsprevention vid arbetsåtergång samt uppföljning. Såväl den anställde som arbetsgivare involveras. Till de två tidigare inkluderade företagshälsorna i Feelgood Region Stockholm och Feelgood Region Norr har under 2016 två nya företagshälsor, Regionhälsan i Örebro och Företagshälsa Region Gävleborg, tillkommit i projektet. Ett omfattande arbete med metodutbildning vid upprepade tillfällen och uppföljning av arbetet inom de nya hälsorna har genomförts. Projektet har rekryterat deltagare bland anställda med psykisk ohälsa under hela 2016 och kommer att fortsätta med rekrytering t.o.m. våren 2017. uppföljning avseende sjukfrånvaro och återgång i arbete kommer att ske via företagshälsovår-

den efter 6 och 12 månader. Därefter beräknas kostnadseffektiviteten av metoden. Resultaten kan komma att innebära stora kostandsbesparingar för samhället, minskat produktionsbortfall för arbetsgivare samt bättre livskvalitet för den anställde. Om interventionen är framgångsrik kan den användas i det vardagliga arbetet inom företagshälsosvården. Redan nu har en av de deltagande företagshälsorna beslutat att inkludera PIA metoden i sin basmodell vid utredning och planering av åtgärder även efter att forskningsprojektets avslutats..

Hemtjänsten är en bransch med stora utmaningar utifrån såväl ett organisatoriskt som arbetsmiljöperspektiv. Efter att det tidigare projektet HEKLA (Hemtjänstens ekonomi, kvalitet, ledning och arbetsförhållanden, CAMM rapport 2016) avslutades har CAMM fortsatt engagera sig i denna bransch. Ett nytt projekt, "Hemtjänstpersonalens arbetsförhållanden - identifiering av hälsoriskfaktorer samt åtgärdsförslag" startade 2016. Bakgrunden till detta projekt är att personalen inom hemtjänsten är särskilt utsatt för arbetsrelaterad psykisk ohälsa och belastningsskador. Det övergripande syftet med det nya projektet är att genom ny kunskap kunna verka för hållbara arbetsförhållanden inom hemtjänsten så att personalen ges förutsättningar för att arbeta fram till pensionen, samtidigt som utförarnas improduktiva kostnader minskar.

I vårt projekt om arbetsbelastning i städbranschen (delfinansiering från AFA), fick vi under våren via Karolinska Universitetssjukhusets serviceavdelning kontakt med det upphandlade företaget NCA. Detaljerade mätningar av fysisk belastning under sjukhusstädarbete genomfördes i oktober på 12 städare. En jämförelse kommer även att göras med motsvarande mätningar bland 12 hotellstädare som genomförts vid Arbets- och miljömedicin i Lund. Inom ramen för projektet efterforskas även hur väl mätningar som genomförts av personal själva med den utrustning som CAMM utvecklats för detta ändamål överensstämmer med forskarnas mätningar. Resultaten kommer att rapporteras under 2017. Möten för spridning och diskussion av den nya kunskapen planeras med företag och arbetstagarrepresentanter.

I ett samarbetsprojekt med Arbets- och miljömedicin Uppsala och danska Arbetlivsinstitutet, Arbetsställningars betydelse för besvärsuppkomst i nacke-skuldra - exponerings-responssamband och referensvärden från tekniska mätningar (delfinansierat via AFA) kommer vi att under 2017 analysera de data som under 2016 togs fram avseende armvinkelmätningar och smärtskattningar från 678 danska arbetare (städare, montörer och förare inkl. sophämtare). Materialet kommer att ge möjlighet att studera eventuella dos-responssamband och resultaten bedöms ha hög relevans även för svenska förhållanden.

Under 2015 inleddes ett projekt där objektiva mätdata och kvantifiering av kirurgers exponering för riskfaktorer för belastningsskador och försämrade prestanda under olika typer av operationer samlades in. Resultaten har nu lett till konkreta resultat där CAMM tillsammans med kirurger och ett amerikanskt medicintekniskt företag testat en ny styrkonsolsprototyp för att minska kirurgens statiska belastning vid robotassisterad titthålskirurgi.

Resultat från ett projekt för utvärdering av olika observationsmetoder för ergonomisk riskbedömning av handintensivt repetitivt arbete slutrapporterades i mars och presenterades vid Nordiska ergonomikonferensen i Kuopio, samt vid ett CAMM-seminarium i oktober. Projektets resultat visade tydligt att det är mycket svårt att bedöma risker genom observation; det är stora skillnader mellan olika ergonomers riskbedömningar av videofilmade arbetsuppgifter, likaså skiljer sig bedömningar utförda av samma person

vid olika tillfällen. Vid ergonomernas egna bedömningar utan användning av specifik metod var skillnaderna ändå större. Rekommendationen blir därför att ergonomer bör använda systematiska metoder, och i de fall där det går att använda direkta mätningar så bör detta utföras.

Kemiska och fysikaliska arbetsmiljöfaktorer

Flera medarbetare arbetar med arbetsmiljöinriktad riskidentifiering/forskning inom området kemiska och fysikaliska hälsorisker. Vi fortsätter med vårt arbete i projektet "Brandmän och cancer – epidemiologiska studier av cancerrisk och kartläggning av exponering för cancerframkallande ämnen via luftvägar och hud" med de epidemiologiska delprojekten, varav ett handlar om brandmän i Stockholm och ett berör luft- och hudexponering för brandmän och polisens brandtekniker. Det är projekt finansierade av forskningsanslag men visar på ett stort behov vad gäller råd om praktisk riskhantering för de berörda grupperna.

Vi använder en tidigare framtagen jobbexponeringsmatris för damm för att kartlägga risker i samband med graviditet och dammexponering i arbetet.

Vi har startat ett projekt gällande KOL-patienter (kronisk obstruktiv lungsjukdom) i primärvården. Syftet är att öka kunskapen inom primärvården om att även exponering i arbetsmiljön kan bidra till framkallande av KOL, samt ge information om vilka arbetsmiljöer som bör undvikas för KOL-patienter. Primärvården ska också få råd om vilka patienter som kan behöva remitteras till vår mottagning.

Vi arbetar också i ett nytt projekt finansierat av ett forskningsanslag rörande KOL och koppling till arbetsexponering för olika typer av damm.

Studier kring kemikalieexponeringars betydelse för bröstcancer fortgår med extern finansiering.

Enhetens medarbetare deltar i den nationella kommissionen för jämlik hälsa med expertis i arbets- och miljömedicin och har också medverkat i en underlagsrapport till kommissionen om Arbetsmiljö och jämlik hälsa.

Enhetens medarbetare har medverkat som experter i SBU:s kunskapssammanställning om Kemisk exponering i arbetsmiljön och hjärtkärlsjukdom (publicerad mars 2017).

Vi har konstaterat att det saknas en överblick över hur exponeringsnivåerna för kemiska ämnen utvecklas i arbetslivet samt att det finns en bristande kompetensförsörjning vad gäller att utföra arbetsplatsmätningar. Tillsammans med övriga arbets- och miljömedicinska enheter i landet diskuteras därför hur klinikerna kan samarbeta för att öka kunskapen om aktuella exponeringar i arbetslivet. Under året har vi genomfört mätningar för att kartlägga exponeringen för kvarts hos byggnadsarbetare i Stockholms län. Tillsammans med övriga Arbets- och miljömedicinska enheter i landet planerar vi att resultatet från våra och deras mätningar ska utgöra grunden till en kommande nationell exponeringsdatabas gällande kvartsexponering i olika branscher. Mätningarna inom Stockholms län kommer också att rapporteras i en CAMM-rapport under våren 2017.

Ögonfransstylist är en relativt ny yrkesgrupp som uppmärksammats på grund av besvär i luftvägar och hudbesvär kopplade till exponering för hårdplastbaserat lim, och under året kom flera unga kvinnor till vår mottagning. Under hösten genomförde vi exponeringsmätningar på tre salonger och en skola för utbildning av stylist. Resultatet

kommer att redovisas i en CAMM-rapport. I samarbete med en student på företagssköterskeutbildningen har vi förberett en enkät riktad till ögonfransstylist, och arbetet kommer att genomföras under vt 2017.

I samband med våra patientutredningar framkommer mycket ofta att det saknas exponeringsmätningar t.ex. av de kemiska ämnen som patienterna exponeras för. För att underlätta för FHV att genomföra exponeringsmätningar gällande olika arbetsmiljöproblem som kemiska ämnen (damm och ångor) och fysikaliska (buller och vibrationer) har vi en mindre uthyrningsverksamhet av lämpliga instrument. Då vi märkt att nyutbildade arbetsmiljöingenjörer ofta saknar basala kunskaper om mätstrategi och hantering av utrustning har vi, i samarbete med landets övriga arbets- och miljömedicinska enheter planerat och genomfört en utbildning "Mätutbildning för kemiska och fysikaliska faktorer i arbetslivet". Kursen är på sammanlagt 5 dagar, varav 3 dagar genomfördes under året. Det är kö till kommande utbildningar.

Vår bullermatris, som vidareutvecklades under 2015, har under året används i studier rörande bullerexponering och hörselskador, bullerexponering och hjärt- kärlsjuklighet, samt i studier där man vill studera risker för barnet då modern är utsatt för bullerexponering på arbetsplatsen

Vibrationsexponerade patienter är fortfarande en stor patientgrupp på vår mottagning och trots en bra lagstiftning framkommer det ofta att arbetsgivarna är okunniga om lagstiftning och risker. Att vibrationsexponering är vanligt i den manliga befolkningen har påvisats i Arbetshälsoberättelsen 2016, där t.ex. var tredje man i Norrtälje uppger exponering för hand- och armvibrationer. Under året har vi deltagit i ett samarbete med landets övriga Arbets- och miljömedicinska enheter gällande ett kvalitetsarbete avseende våra yrkeshygieniska utredningar av vibrationspatienter, och vår målsättning har varit att sätta igång ett preventivt arbete gällande vibrationer. På grund av resursbrist i yrkeshygienikergruppen har arbetet fått skjutas framåt i tiden. En uppdatering av våra faktablad gällande vibrationer har dock påbörjats.

Några medarbetare fortsätter att arbeta med statistiskt/epidemiologiskt stöd internt inom CAMM och inom Stockholms läns sjukvårdsområde. En del av det arbetet har varit att ge underlag till sjukdomstrender i Stockholms län avseende t ex diabetes, ledgångsreumatism, hjärtinfarkt och sjuklighet/dödlighet i en åldrande befolkning i Stockholms län. Under året planerades och påbörjades ett mer omfattande projekt "Epidemiologisk arbetsmiljöbevakning i Stockholms län", som en vidareutveckling av arbetshälsoberättelsen. De påbörjade projekten gällde uppbyggnad av en databas med källor till arbetsmiljöstatistik och en analys av tidstrender och jämförelse av geografiska skillnader för olika hälsoeffekter i årets arbetshälsoberättelse jämfört med förra rapporten. På grund av reduktionen av verksamhetens budget lades projektet ner.

Flera medarbetare har medverkat i vetenskapliga artiklar inom området arbetsmedicin.

Arbets- och miljöbetingade hudsjukdomar

Vi deltog i arbetet med en s k COST action, ett EU-stött europeisk samarbetsprojekt för förebyggandet av arbetsdermatologiska sjukdomar. Inom ramen för detta arbete kartläggs bland annat hur patienter med arbets- och miljödermatologiska sjukdomar och misstänkt arbetsskada utreds och tas hand om i Europa och ett kvalitetsarbete görs med harmonisering av metoder och rutiner i diagnostiken, som sprids över gränserna. Syftet är att samtidigt uppnå högre kvalitet och effektivare resursanvändning. Deltagandet innebar fysiska möten samt arbete med 5-6 projekt inom arbetsgruppen.

I samarbete med professor Carola Lidéns grupp vid IMM/KI fortsatte vi bearbetning av data om kontaktallergi i BAMSE-kohorten (se nedan). Ytterligare en artikel har publicerats om hudbesvär och exponeringar bland tonåringar i länet. Sammanställning av en CAMM-rapport om fynden och dess betydelse för länet har påbörjats.

Omgivningsmiljö

Arbetet med riskidentifiering och kartläggning inom omgivningsmiljön har fokus på buller, luftföroreningar, inomhusmiljö, klimatets påverkan på människors hälsa samt allergi med särskild inriktning mot allergi och luftvägssjukdomar hos barn. Analyser av samband mellan olika miljöfaktorer och hälsoeffekter i länet bedrivs i nära samarbete med IMM. Detta samarbete bidrar till att upprätthålla regional, nationell och internationell auktoritet inom miljömedicin, vilket är nödvändigt för att landstinget ska kunna ge expertstöd av betydelse. Samarbetet bidrar också till att långsiktigt säkerställa god kompetens inom organisationen.

Under året har kartläggningarna i länet bland annat rört exponeringar för buller, luftföroreningar, värmeböljor, cancer- och allergiframkallande ämnen, byggnadsmaterial och fukt och grönstruktur. De hälsoeffekter som studeras är främst hjärtkärlsjuklighet, luftvägssjuklighet samt allergisjukdom. Dessutom har den kombinerade effekten på lungfunktion av pollenförekomst och luftföroreningar undersökts inom BAMSE-kohorten, som är ett gemensamt projekt mellan Stockholms läns landsting och Karolinska Institutet.

BAMSE

Under hela 2016 har ett stort arbete lagts ner på planering av en ny uppföljning av studiedeltagarna vid 22-24 års ålder. Uppföljningen startade i november 2016 och kommer att pågå till december 2018. Enkätdata kommer att samlas in med frågor kring symtom på allergirelaterade sjukdomar och andra folksjukdomar, samt frågor om miljö, livsstil, livskvalitet och sysselsättning. Många av frågorna är desamma som vid tidigare uppföljningar, medan andra anpassats för att passa studiedeltagarnas nuvarande ålder. Samtliga individer som besvarar enkäten kommer att bjudas in till en klinisk undersökning på Södersjukhuset. Undersökningen kommer att vara mycket lik tidigare kliniska undersökningar och innefattar bland annat blodprovstagning, lungfunktionstest, blodtryck, längd, vikt, midjemått, och kroppssammansättning (mätt med bioimpedans) och urinprov. Vid sidan av detta arbete har vi också fortsatt att vårda BAMSE:s databaser och inventera blodprover från tidigare kliniska undersökningar.

Ett flertal vetenskapliga artiklar har rapporterats under 2016, med målet att belysa förekomsten av allergirelaterade sjukdomar upp till 16 års ålder och även att kartlägga miljörelaterade och ärftliga faktorer som påverkar sjukdomsutveckling. Vi har bland annat visat att faktorer i inomhusmiljön som t.ex. fukt eller mögel i hemmiljön under spädbarnstiden medför en ökad risk för astma och rinit upp till 16 års ålder. Exponeringar tidigt i livet kan även påverka lungfunktionens utvecklingen upp till tonåren, och nya resultat från BAMSE ger ytterligare stöd för att exponering för luftföroreningar under första levnadsåret är relaterade till nedsatt lungfunktion vid 16 års ålder.

I andra studier har vi särskilt studerat ungdomar med astma vid 16 års ålder. Majoriteten (82 procent) av dessa rapporterar att de använder astmamedicin, men data från läkemedelsregistret visar att många av dem (22 procent) inte hämtat ut medicin från apoteket de senaste 18 månaderna. Vi har även visat att astma under tonåren har en nedsatt livskvalitet jämfört med dem utan astma. Det gällde särskilt ungdomar med

okontrollerad astma. Dessa resultat skulle kunna ha direkt betydelse för vårdprogram och omhändertagande av ungdomar med astma. Vi har även studerat förekomsten av födoämnesallergi under uppväxten. Knappt 1 procent av studiedeltagarna uppfyllde kriterierna för allergisk chock (anafylaxi) mot födoämnen vid 16 års ålder, vilket är högre än vad som rapporterats tidigare.

Den information om Stockholmsbarn (numera unga vuxna) som samlats in genom BAMSE-projektet utgör en databas av stort värde. Då den också är väl strukturerad och underhållen är den intressant inte bara för forskargrupper i vår region utan också nationellt och internationellt. Ett flertal samarbetsprojekt har pågått under året, där BAMSE har bidragit med data och prover. Flera av projekten leds och koordineras av forskare från BAMSE-studien. I ett internationellt samarbetsprojekt har vi visat att höga halter av luftföroreningar under barndomen kan öka risken för astma, men sambandet sågs bara hos barn med ett visst genetiskt arv. I studien sågs även att luftförorening var kopplat till epigenetiska förändringar av de identifierade generna.

Vid sidan av studier om astma och allergisjukdomar har vi även studerat utveckling av BMI och övervikt. När studiedeltagarna nu nått vuxen ålder kommer vi att i allt större utsträckning att studera vanliga kroniska sjukdomar som t.ex. högt blodtryck och andra riskfaktorer för hjärtkärlsjukdom. Många av de analyser som påbörjats under 2016 sammanställs nu i olika rapporter.

Sammantaget publicerades drygt 20 artiklar från BAMSE-projektet i internationella vetenskapliga tidskrifter under 2016. Resultat har presenterats vid en utbildning för elevhälsan och vid möten med barn och ungdomsmedicinska mottagningar samt genom kommunbesök. Flera BAMSE-forskare har också presenterat resultaten på internationella konferenser.

Luftföroreningar

En kartläggning av känsliga grupper i länet för akuta effekter av luftföroreningar har genomförts. De första analyserna visade att förhöjda halter ozon under 2 dagar var förknippat med högre risk för död och att personer som tidigare haft hjärtinfarkt inom senaste 2 åren hade särskilt förhöjd risk att dö vid ökning i ozonhalter under 2 dagar. Ytterligare analyser pågår.

Hjärtstopp utanför sjukhus och påverkan från luftföroreningar och temperatur i länet: Vi har rapporterat en ökad risk för hjärtstopp vid temperatur under 12 grader och en exponeringstid mellan 2 och 24 timmar. Ytterligare analyser pågår vad gäller luftföroreningar och hjärtstopp där ytterligare fall i Stockholm inkluderas samt fall från Göteborg och Malmö.

Luftföroreningar och demens i Stockholms län: Analysarbetet har påbörjats och rapportering kommer att ske under 2017.

Långtidseffekter av luftföroreningar i Stockholm, Göteborg och Umeå har undersökts. En harmoniserad skattning av långtidsexponering för luftföroreningar har genomförts. Samband mellan luftföroreningar och olika hälsoeffekter på barn och vuxna har analyserats. Rapporter om hjärtkärleffekter och luftvägspåverkan kommer att publiceras under 2017.

Flera undersökningar av länsbefolkningens exponering för sot har analyserats under 2016 och kommer att rapporteras under 2017.

Samband mellan kort tids exponering för ultrafina partiklar och olika hälsoutfall rapporterades för Stockholm och sju andra europeiska stadsområden. Resultaten visar på ett samband med sjukhusinläggning för luftvägssjukdom sommartid och särskilt hos unga (upp till 14 år). Resultaten tyder inte på en stark inverkan av ultrafina partiklar på dödligheten. Ultrafina partiklar kommer främst från vägtrafik och annan förbränning. Därför varierar halterna kraftigt mellan olika platser. Det använda datamaterialet bygger dock på variationen i halt på enstaka platser. Ytterligare undersökningar kommer att behövas för att klargöra ultrafina partiklars roll.

Fältstudier för undersökningen "Exponering för cancerframkallande ämnen i tätortsluft" genomfördes under hösten 2015. Målen med undersökningen är att beskriva länets befolknings exponering för några väsentliga cancerframkallande luftföroreningar och att ge underlag för förbättrad riskvärdering för allmänbefolkningen. Sammanfattningsvis är skillnaderna mot den senaste undersökningen 2009 små.

Buller

Vi medverkar i Världshälsoorganisationen WHO:s arbete med att ta fram nya riktvärden för buller och har författat avsnitt om biologiska mekanismer för icke-hörselrelaterade effekter samt om hjärt-kärleffekter och metabola sjukdomar knutna till bullerexponering. WHO:s rapport beräknas bli klar under 2017.

Som ett särskilt uppdrag har vi utvecklat metoder och kriterier till stöd för länets kommuners karteringar av buller, se separat redovisning under Särskilda uppdrag, punkt 5.

CAMM medverkar i två forskningsprojekt om buller och hälsa i Stockholms län. Det första projektet studerar effekter av exponering för trafikbuller (från väg, spår och flyg) hos vuxna. Preliminära resultat visar tydliga samband mellan exponering för buller från vägtrafik respektive flygtrafik och ökat midjemått. Hos personer utsatta för buller från vägtrafik över 55 dB nära bostaden sågs även en ökad risk för typ 2 diabetes. Fortsatta analyser inriktas på hjärt-kärleffekter som högt blodtryck, hjärtinfarkt och stroke. I andra studier belyser vi barns och ungdomars hälsa i relation till trafikbullerexponering i både hem- och skolmiljö. I inledande analyser har vi sett ökade salivkortisolnivåer hos ungdomar som besvärar av vägtrafikbuller, i synnerhet om man var utsatt för höga bullernivåer nära bostaden. Detta tyder på stresspåslag och i fortsatta studier ska vi belysa effekter på blodtryck och förekomst av astma.

Klimatförändring och grönstruktur: temperatur och pollenssäsonger

En studie om förändringen i pollenssäsongerna i Stockholm under 40 år publicerades under året 2016. Den visar att de flesta tidiga lövträden börjar sin pollenssäsong cirka 10-15 dagar tidigare än för 40 år sen, medan de sena grupperna (gräs, gråbo) slutar sin säsong cirka 10-15 dagar senare än för 40 år sen. Den totala perioden för pollenproduktion i Stockholm har därmed ökat med nästan en månad under de senaste 40 åren.

Ett doktorandprojekt i samarbete med IMM/KI om grönområdets hälsoeffekter startades upp under sommaren 2016. Doktoranden ska disputeras i ämnet år 2019.

Den nationella miljöhälsorapporten (Miljöhälsorapport 2017) som ska ges ut i maj 2017 och den regionala för Stockholms län (Miljöhälsorapport Stockholms län 2017) som ska ges ut under hösten 2017 har kompletterats med två nya kapitel; "Städer, grönstruktur och hälsa" och "Klimatförändring och hälsa".

5. Arbets- och miljörapportering

Arbetshälsorapportering

Arbetshälsorapport 2016 presenterades i mars vid ett stort seminarium i landstingshuset och har under året presenterats av CAMM vid flera olika landstingsseminarier och frukostseminarier för kommunala politiker och tjänstemän. Arbetshälsoapporten har tagits fram av CAMM på uppdrag av Stockholms läns landsting omkring vart fjärde år sedan 1991 och bygger på data från Stockholms läns folkhälsoenkät, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och Statistiska centralbyrån.

Rapporten har två huvudsyften. Ett är att kartlägga ogynnsamma förhållanden i arbetet bland den arbetande befolkningen i länet. Det andra är att kartlägga hur ohälsa kommer till uttryck i t.ex. arbetsoförmåga och sjukskrivningar och hur arbetsmarknaden utvecklas i form av anställningsförhållanden och arbetslöshet.

Nytt fokus i rapporten

Tidigare rapporter har främst beskrivit arbetsförhållandenas fördelning och utveckling med totalvärden för hela länet. Generellt är förhållandena mer gynnsamma i Stockholms län än övriga riket. Det är dock välkänt att villkoren i olika boenderegioner i länet är mycket olika. Fokus i denna rapport är därför regionala skillnader i arbetsförhållanden inom Stockholms län och resultaten visade att de regionala skillnaderna i arbetsförhållanden är stora.

Effekter av rapportresultaten

Att resultaten från Arbetshälsorapporten visar på så stora skillnader inom Stockholms län har lett till att CAMM har skapat kontakter med primärvården i länet för att nå vårdcentraler i de regioner där rapporten visar att det finns ökad risk för arbetsrelaterad ohälsa. Rapporten har använts som underlag bl a av den Nationella kommissionen för jämlik hälsa och av Europeiska Socialfonden.

Resultaten har också lett till en fördjupningsstudie (magisterarbete) på Karolinska Institutet där man undersöker om KOL-förekomst på regional nivå har ett samband med andel av befolkning som är exponerad för luftföroreningar.

Miljöhälsorapportering

Under hösten 2016 har vi påbörjat planeringen av nästa miljöhälsorapport för Stockholm län som kommer att ges ut under hösten 2017, även analys av enkätdata har påbörjats.

6. Kunskapsstöd och kunskapsspridning

Nyhetsbrev

CAMM har under 2016 producerat och publicerat tre nyhetsbrev i serien "Arbetsmiljö och hälsa" som har cirka 1 500 prenumeranter och tre nyhetsbrev i serien "Miljö och hälsa" som har cirka 1 100 prenumeranter. Nyhetsbreven planeras av redaktionsråd som består av kommunikatören och representanter från alla enheter. Nyhetsbreven är länkade till artiklar på den externa webbplatsen www.camm.sll.se vilket innebär att nyhetsbreven driver besökare till webbplatsen vilket syns mycket tydligt i webbplatsens besöksstatistik.

Öppnings- och klickfrekvens

Våra nyhetsbrev har generellt både mycket hög öppningsfrekvens och mycket hög klickfrekvens vilket betyder att det är många av prenumeranter som öppnar nyhetsbrevet och många som klickar på länkar i nyhetsbrevet och fortsätter till fullängdsartikeln på vår webbplats. 2016 öppnades nyhetsbrevet "Arbetsmiljö och hälsa" i genomsnitt av 40 procent av prenumeranterna och av dessa klickade 39 procent på en eller fler länkar. "Miljö och hälsa" öppnades i genomsnitt av 37 procent och hade en klickfrekvens på 33 procent.

Webbplatser

Camm.sll.se

CAMM driver och utvecklar sedan hösten 2014 webbplatsen www.camm.sll.se. Camm.sll.se är navet för all vår externa kommunikation. Här ska man alltid kunna hitta aktuell information om alla delar av vår verksamhet, från aktuella seminarium och utbildningar till information om våra projekt, faktablad, rapporter och kontaktinformation. På vår hemsida publiceras också löpande nyhetsartiklar som belyser och förklarar olika delar av vår verksamhet.

Vi arbetar hela tiden med att optimera innehållet på vår webbplats ur ett sökmotorperspektiv för att öka antalet besökare som hittar till vår webbplats via Google och andra sökmotorer. Vi lägger också ner mycket tid på att textinnehållet ska vara så lättläst och lättbegripligt som möjligt. Det ska inte krävas expertkunskaper för att förstå innehållet på vår webbplats.

Camm.sll.se hade under 2016 totalt cirka 22 800 besök, 14 000 användare och 60 000 sidvisningar. Den genomsnittliga tiden som våra besökare spenderade på vår webbplats var strax över två minuter.

De sidor som besöktes av flest användare var, förutom startsidan, sidan med allmän kontaktinformation, sidan som listar våra seminarier och utbildningar, sidan med våra faktablad, sidan som visar vår personal och sidan om BAMSE-projektet.

Jobbafrisk.nu

CAMM driver och underhåller webbplatsen www.jobbafrisk.se som ger yrkesvägledningsinformation både gällande så kallade riskyrken och friskyrken till ungdomar samt vuxna med astma, allergi och eksem.

Under 2016 hade jobbafrisk.se cirka 21 000 besök, 14 000 användare och 75 000 sidvisningar. Alla siffror är ungefärliga.

Elevhälsportalen (Buller och allergi)

CAMM driver tillsammans med de två andra centrumbildningarna inom Stockholms läns landsting webbportalen Elevhalsportalen.se som lanserades under våren. Elevhälsportalens syfte är att stödja skolor och förskolor i att genomföra hälsofrämjande och förebyggande insatser. Läs mer i avsnittet "Särskilda uppdrag" under rubriken "Hälsofrämjande skola".

Viss.nu

CAMM driver och underhåller webbsidor om arbets- och miljöorsakade sjukdomar på webbplatsen www.viss.nu, ett system för vårdinformation och beslutsstöd framför allt

till primärvården i Storstockholm. Under 2016 har vi reviderat viss-programmet om inomhusklimat och hälsa.

Bullernätverket

Vi har tagit fram och underhåller och utvecklar bullernätverkets webbplats bullernatverket.se.

Faktablad

De allra flesta av CAMM:s faktablad finns tillgängliga i pdf-format på camm.sll.se. Under 2016 klickade besökare på webbplatsen på något av faktabladen cirka 2 700 gånger.

Kvalitetssäkring och revidering av CAMM:s faktablad görs löpande. Under 2016 uppdaterades fem faktablad: "Välj rätt yrke", "Isocyanater", "Arbetsmiljörisker vid graviditet", "Gummi allergier i yrkeslivet" och "Handeksem och arbete". De fyra förstnämnda trycktes upp i nya upplagor. "Handeksem och arbete" trycks efter årsskiftet. Flera av de övriga faktabladen kommer att uppdateras under 2017 och arbetet med detta har påbörjats.

Som en del i projektet "Hälsosam yrkesdebut" har vi tagit fram en broschyr med information och konkreta förslag på hur man kan jobba med arbetsmiljöfrågor i skolan riktad till skollärdning, yrkeslärare, elevhälsan och studie- och yrkesvägledare.

CAMM i media

CAMM har förekommit i media vid många tillfällen under 2016. Här följer några exempel där CAMM:s medarbetare har intervjuats, varit artikelförfattare eller där det på annat sätt har skrivits om CAMM:s verksamhet.

- Medicinsk vetenskap i artikeln "Den smutsiga sanningen om damm".
- Intervju i Nacka-Värmdöposten med anledning av Arbetshälsorapporten.
- Sunt Arbetsliv, artikeln "Kvinnors frånvaro påverkar allas arbete".
- Flera artiklar skrevs om appen "Ergoarmmeter" som mäter armens arbetsbelastning, bland annat i tidningen Arbetsliv och norska HMS-magasinet.
- Ett flertal dags- och kvällstidningar och Tv-kanaler över hela Sverige reflekterade över en vetenskaplig publikation från CAMM som visar att pollensånger ändras (förmodligen pga. klimatförändringen) i Stockholmsområdet. Exempel på tidningar där nyheten togs upp är: Dagens nyheter, Expressen, Aftonbladet, SVT Nyheter, nwt.se, HD, Allergia, Göteborgsposten, NSD, Trelleborgs allehanda, Kristianstadsbladet, Nya Wermlands Tidningen, Ystads Allehanda osv.
- Astma- och Allergiförbundets tidskrift Allergia, en artikel om astma och tonåringar samt en artikel om aluminiumallergi.
- Lärarförbundets tidning Gymnasiet, artikel om arbetsmiljö och riskyrken hos unga.
- Intervju i tidningen Arbetsliv om inomhusrelaterade problem.
- Nyhetssajten Arbetsmiljöforskning.se, "Höga ohälsotal i Nynäshamn".

- Maj 2016 intervjuades en av CAMM:s medarbetare av P4 Uppsala om spridningen av gnagarburna virus och om hälsoeffekter av värme.
- Hemslöjdstidningen, artikel om allergi och textilier
- Tidningen Land, artikel om ekologisk kosmetika
- Läkartidningen, artikeln "Hammarsjuka är ovanligt – eller bara ett ovanligt förbisett tillstånd".
- Kemivärlden Biotech med Kemisk Tidskrift, artikel om mögellukt i miljonprogrammet

Rapporter

Arbetshälsorapport 2016

Läs under rubriken Arbetshälsorapportering (sid 32).

CAMM:s rapportserie

Under 2016 har CAMM gett ut sex rapporter som finns att ladda ner på camm.sll.se.

Rapport 2016:01 Skolans insatser för en hälsosam yrkesdebut – en kartläggning - Delrapport 2 från projektet Hälsosam yrkesdebut

Författare: Marina Jonsson, Lena Hillert, Marie Lewné, Mihály Matura, Marianne Parm Sund, Elin Sandberg och Allan Toomingas, CAMM.

Rapport 2016:02 Verksamheten vid Centrum för arbets- och miljö-medicin 2015. CAMMs verksamhetsberättelse.

Rapport 2016:03 Regional vägledning för kartläggning av omgivningsbuller i Stockholms län

Författare: Andreas Novak, Tobias Gredenman, Roger Fred, WSP, Tom Bellander och Charlotta Eriksson, CAMM, Institutet för miljömedicin, Karolinska Institutet.

Rapport 2016:04 Kartläggning av bullerfria områden. Metodbeskrivning för Stockholms län

Författare: Andreas Novak, Tobias Gredenman, Roger Fred, WSP, Tom Bellander och Charlotta Eriksson, CAMM, Institutet för miljömedicin, Karolinska Institutet.

Rapport 2016:05 Patientstatistik 2015

Författare: Carolina Bigert, Alkistis Nalbanti, CAMM

Rapport 2016:06 Patientutredningar vid Centrum för arbets- och miljö-medicin - Synpunkter från patienter som år 2013 gjort ett nybesök på mottagningen

Författare: Anette Linnerjö, Lenita Seabrook, Carolina Bigert, Mihály Matura, CAMM

Rapporter framtagna med andra aktörer

Exposure assessment – challenges and research needs. IMM-rapport 1/2016. Institutet för miljömedicin, Karolinska institutet. Stockholm 2015.

Viktiga incitament för svenska arbetsgivare vid genomförande av arbetsmiljöinsatser Författare: Lohela Karlsson M, Martinsson C, Kwak L, Bergström G, Hellman T. Karolinska Institutet, IMM, Enheten för Interventions och Implementeringsforskning, 2016.

Att mäta effekter av preventiva insatser på arbetsplatser genomförda av FHV – Slutrapport. Författare: Lohela-Karlsson M, Jensen I, Aboagye E, Strömberg C, Hagberg J, Bergström, G. Enheten för interventions- och implementeringsforskning inom arbetshälsa, Institutet för miljömedicin (IMM), Karolinska Institutet, Stockholm. 2016.

Preventiva insatser vid akut smärta från rygg och nacke. SBU-rapport nr 245. Stockholm: Statens Beredning för Medicinsk och Social Utvärdering (SBU); 2016.

Friska arbetsplatser för kvinnor och män i alla åldrar. Kunskapssammanställning 2016:8, Arbetsmiljöverket

Böcker och offentliga utredningar

CAMM.s medarbetare har medverkat i ett antal böcker och offentliga utredningar under året.

Arbetsmiljö och jämlik hälsa. Underlagsrapport till Kommissionen för jämlik hälsa. Författare: Maria Albin, Per Gustavsson, Katarina Kjellberg, Töres Theorell. 2016

Det handlar om jämlik hälsa. Utgångspunkter för kommissionens vidare arbete. Delbetänkande av kommissionen för jämlik hälsa. SOU 2016:55.

För en god och jämlik hälsa – En utveckling av det folkhälsopolitiska ramverket. Delbetänkande av kommissionen för jämlik hälsa. SOU 2017:4

Seminarier, utbildningar, föreläsningar och träffar

Seminarier

CAMM har under året själva eller i samarbete med andra aktörer arrangerat ett flertal seminarier och workshops. Deltagarna har kommit från bland annat företagshälsovård, skola, primärvård, organisationer, kommuner och myndigheter.

12/1 Workshop hemtjänsten

19 deltagare.

28/1 Inomhusmiljö och hälsa

Seminarium om hälsoproblem relaterade till inomhusmiljön på arbetsplatser och i bostäder. Målgruppen var miljöinspektörer, fastighetsägare och fastighetsskötare. 56 deltagare.

10/3 Presentation av Arbetshälsorapporten 2016

Arbetshälsorapporten 2016 presenterades i landstingssalen för bland annat politiker, press och landstingspersonal. Cirka 90 deltagare. Seminariet filmades också och finns länkat från camm.sll.se.

14/4 Regionala miljödagen 2016

Dagen arrangeras av CAMM, Kommunförbundet Stockholms län, SLL Hållbarhet inom Stockholms läns landsting och Länsstyrelsen i Stockholm. Temat för årets regionala miljödag var vatten och bland annat vilka aktuella och framtida hot som finns mot regionens dricksvattenförsörjning. Cirka 90 deltagare: politiker, tjänstemän och andra i Stockholms län som arbetar med stadsplanering, hållbarhetsfrågor eller miljö och hälsa.

14/4 Eftermiddagsseminarium för astma-KOL sjuksköterskor inom primärvården

Utbildning om astma och KOL, socialstyrelsens riktlinjer, diagnostik och behandling. 50 deltagare.

11/5 och 26/5 Allergi och miljö i skolan.

Återkommande årliga eftermiddagsseminarium inom området allergi och miljö för elevhälsan, skolsköterskor och skolläkare. Vid årets seminarium presenterades sajten Elevhälsoportalen. Dessutom föreläste personal från CAMM och Folkhälsomyndigheten om skolans inomhusmiljö, astma och livskvalitet samt dofter i skolmiljön. 50 respektive 55 deltagare.

21/10 Bedömning av risk för belastningsskador – nya riktvärden och enkla tekniska mätmetoder

Seminarium riktat till ergonomer och läkare inom företagshälsovården, HR, Arbetsmiljöverket och andra arbetsmiljöaktörer. Rapporten "Riktvärden för att bedöma risken för belastningsskador" framtagen vid Arbets- och miljömedicin Syd presenterades. Presentation av nya enkla mätmetoder som utvecklats vid CAMM i samarbete med Arbets- och miljömedicin Syd och KTH. 41 deltagare.

15/11 och 30/11 En hälsosam yrkesdebut börjar i skolan

Presentation av resultaten från rapporten "Skolans insatser för en hälsosam yrkesdebut", den andra rapporten från projektet Hälsosam yrkesdebut, och diskussioner kring hur man i skolan kan jobba för att minska riskerna för att unga drabbas av ohälsa tidigt i karriären. Deltagarna bestod av skolsköterskor, studie- och yrkesvägledare och skolläkare. 54 respektive 53 deltagare.

Seminarie serie för ST-läkare

Under året har CAMM organiserat en seminarie serie för internutbildning för i första hand ST-läkare. Ett möte varannan onsdag hela året.

Utbildningar

Hälsobesvär av inomhusmiljön för företagshälsovården

31 deltagare, 2 dagar.

Mätutbildning för kemiska och fysikaliska faktorer i arbetsmiljön

20 deltagare, sammanlagt 5 dagar varav 3 under 2016.

Kurs i miljömedicin

CAMM har i samarbete med landets övriga arbets- och miljömedicinska avdelningar tagit fram en kurs i Miljömedicin – en kursserie för läkare, yrkes- och miljöhygieniker och andra med företrädesvis medicinsk/naturvetenskaplig högskoleutbildning. Kursen, som är en distanskurs, består av åtta delkurser som återkommer var tredje år. Varje delkurs innehåller studier på distans och avslutas med ett internat på 2-3 dagar. Examination på varje delmoment utgörs av en inlämningsuppgift. CAMM ansvarar för/medverkar i flera av dessa delkurser.

Under 2016 har följande delkurser genomförts:

Dricksvatten och föda + Kemikalier i vardagen	15-16 mars 2016
Inomhusmiljö på arbetsplatser och i bostäder	17-18 maj 2016
Förorenad mark	Oktober 2016

ST-utbildning

Vi har under 2015-2016 utbildat två blivande specialister i Arbetsmedicin och under 2016 påbörjade ytterligare två läkare denna sidoutbildning. För de två senaste läkarna fanns möjlighet för deras respektive företagshälsor att erhålla statliga bidrag för de ökade kostnaderna under utbildningstiden (motsvarande 4 månaders heltidstjänstgöring) och en mindre ersättning för handledning utbetalades till CAMM. Vår bedömning är att fortsatt efterfråga av denna utbildning är starkt kopplad till företagshälsornas möjlighet till att erhålla statliga bidrag för detta.

Vidare pågår utbildning på fyra ST-block i Arbets- och miljömedicin, och vid Hudallergimottagningen sidoutbildas blivande dermatologer löpande.

Magisterprogrammet Arbete och hälsa

Magisterprogrammet i arbete och hälsa startade 2011 och ersätter de tidigare fristående kurserna i företagshälsövård för beteendevetare, sjukgymnaster/ergonomer och sjuksköterskor. Medarbetare har under 2016 varit kursansvariga och aktiva som lärare för kurser inom programmet.

Problemlösningsbaserade samtal (PLS) med inriktning mot stressrelaterad psykisk ohälsa i arbetslivet.

Uppdragsutbildning arrangerad av KI education. Kursen omfattar tre heldagar och gavs en gång under 2016. Den kommer att ges flera gånger under 2017. Målgrupp företagshälsor, HR och rehabiliteringskoordinatorer inom primärvård.

KI-psykologprogrammet

CAMM:s psykologer har handlett 4 auskultande psykologstudenter under en vecka.

Övrigt

CAMMs medarbetare har också undervisat inom den obligatoriska kursen "Hälsa i samhälle och miljö" som ingår i grundutbildningen för läkare samt deltagit i tandläkarnas grundutbildning.

Föreläsningar

Medarbetare från CAMM har föreläst på konferenser, i samband med utbildningar och vid olika typer av träffar och möten både i och utanför Sverige vid ett stort antal tillfällen under året. Vi deltog bland annat under Almedalsveckan, vid den internationella konferensen PREMUS om förebyggande av arbetsrelaterade muskuloskeletal sjukdomar i Toronto, vid den internationella epidemiologiska konferensen Epicoh i Barcelona och var med och föreläste under KRAFTSAMLING 2016, en föreläsningsserie om ohälsa och sjukskrivning anordnad av socialdepartementet och försäkringskassan. För en mer fullständig förteckning över CAMM:s medarbetares föreläsningar under 2016, se bilaga 1.

Nätverksträffar

CAMM:s medarbetare medverkar i ett flertal olika nätverk och under året hölls ett antal nätverksträffar som där CAMM var medarrangörer. Läs mer under rubriken "Nätverk".

Expertstöd

CAMM medverkade i Kriteriegruppen för hygieniska gränsvärden vid Arbetsmiljöverket fram till att den lades ned vid halvårsskiftet 2016

Vi medverkade i styrgruppen för SLLs nya Folkhälsopolicy som antogs i januari 2017 samt i styrgruppen för Stockholms Folkhälsokohort/Folkhälsoenkät. I Folkhälsopolicyn har CAMM ett huvudansvar för områdena God arbetsmiljö och God miljö.

CAMM medverkar i Nordiska Institutionen för Vidareutbildning inom Arbetsmiljöområdet (NIVA) Advisory Board.

Vi är sen 2016 vetenskapligt råd till Socialstyrelsen i frågor kring arbets- och miljömedicin.

Medarbetare från CAMM är sakkunnig i en referensgrupp kring framtagande av riktlinjer vid muskuloskeletal besvär på arbetsplatser i Danmark. Projektet "Praxis- og Evidensbaseret udvikling af anbefalinger i Rådgivning om Muskelskeletbesvær på Arbejdspladsen (PERMA)" drivs av Det Nationale Forskningscenter for Arbejdsmiljø.

Medarbetare ingick i expertgrupp på SBU, projekt "Prevention av långvarig smärta i rygg och nacke" om effekten av tidiga insatser.

CAMM:s medarbetare leder ett utvärderingsprojekt av en intervention genomförd av Nynäshamns kommun som syftar till att förbättra psykosociala arbetsförhållanden för att på sikt minska psykisk ohälsa och sjukfrånvaro

Arbets- och miljödermatologi

En av CAMM:s medarbetare är representant för arbets- och miljödermatologi inom SPESAK (=specialsakkunnig läkare) gruppen. Gruppen hade sex sammankomster under 2016 och arbetar även mellan mötena med rutindokument och redovisningar.

Vi medverkade i olika arbetsgrupper samt nationella möten av Svenska sällskapet för arbets- och miljödermatologi (SSAMD) som är den drivande föreningen för metodutvecklingsarbete och kvalitetssäkring av området arbets- och miljödermatologi.

Vi bistår även Arbetsmiljöverket med aktuell information om riskidentifiering inom arbetsdermatologi. 2016 var ett år med särskilt många delmoment då vi har deltagit i olika möten och expertgruppsmöte på Arbetsmiljöverket angående:

1. Hygieniska gränsvärden i stöpsleven
2. Kemiska risker i frisörbranschen - flertal möten
3. Ny AFS ang skyddsutrustning

Vi har även deltagit i styrgruppsmöten angående uppdateringen av listan över utfasningsämnen inom SLL med särskilt fokus på skadliga hudexponeringar och allergiframkallande ämnen.

Vi har tagit fram demonstrationsmaterial av skyddshandskar att användas för handskrädgivning på Hudallergimottagningen.

HEKLA

CAMM-medarbetare deltog i två seminarier om HEKLA-projektet (Hemtjänstens ekonomi, kvalitet, ledning och arbetsförhållanden). Ett för företagshälsovård och hemtjänstchefer i Bollnäs kommun och ett i Göteborg för chefer inom beställarsidan/förvaltning.

Pilotprojekt för att stärka skyddsombud inom hemtjänsten

Inom ramen för ett pilotprojekt med syfte att ge stöd till och stärka skyddsombud i sina roller samlade CAMM vid fem tillfällen under våren 2016 tretton skyddsombud från hemtjänsten inom Stockholms stad. Syftet var att utveckla arbetsmiljöarbetet inom det psykosociala området ute på arbetsplatserna. Ett delsyfte var att pröva om detta nätverk leder till att deltagarna skaffar sig mer kunskap och därigenom får bättre förutsättningar för att lösa problem. En skriftlig sammanställning av träffarna och utvärderingen har skickats till Stockholms stads äldreförvaltning, äldreborgarrådet och Kommunalt.

Stöd till distributionsbranschen

- Deltagit vid nätverksträffar med regionala skyddsombud inom distributionsbranschen angående bland annat leveranser vid lutande backe och förslag till produktionsutveckling av truck.
- Stöd avseende enkätundersökning om distributionsförarens uppfattning om företagets planeringssystem.
- Deltagit vid möte med trafikkontoret i Stockholms stad angående situationen för distributionsförare i innerstaden i samarbete med regionala skyddsombud från tre större distributionsföretag.

Stöd mätteknik o databearbetning vid yrkeshygieniska o ergonomiska mätningar

CAMM ger stöd till företagshälsovård och andra kring yrkeshygieniska mätningar, bland annat genom uthyrning av mätinstrument (35 tillfällen 2016). I samband med uthyrningen ger vi kunskapsstöd avseende mätstrategi och utvärdering av resultat. Instrument för personburna kontroller av luftföroreningar och vibrationer har hyrts ut, liksom bullermätare.

Vi har lånat ut och demonstrerat teknisk utrustning, såväl inklinometrar som dynamometrar, till ergonomer inom FHV.

Stöd vid upphandling

Under året har CAMM bistått SLSO:s upphandlingsavdelning med information om inomhusklimatproblem som underlag för deras arbete med inhyrning av lokaler.

CAMM har också bistått landstinget med expertstöd vid upphandling av desinfektions- och hygienprodukter samt städ- och rengöringsprodukter. Upphandlingsarbetet kräver betydande resurser från oss med tanke på diversiteten och mängden av produkter som upphandlas och beställs årligen inom SLL.

En av CAMM:s medarbetare har även deltagit i Upphandlingsmyndighetens expertgrupp med att ta fram nationella kriterier för upphandling av medicintekniska produkter - i detta fallet gällande handskar i vården. Vi arbetar för att få med krav vad gäller handskmaterialens kvalitet samt innehåll av allergiframkallande ämnen och handskens förmåga att skydda mot bland annat kemikalier.

CAMM har också tagit fram en Handskguide för upphandlade undersöknings/operationshandskar inom SLL.

Landstingets smittskyddsarbete

CAMM medverkade i landstingets smittskyddsarbete genom att ge 8 föreläsningar i informationskampanjen "Vårda händerna" och utbildning av hygiensköterskor.

Besök kommunala miljö- och hälsoskyddskontor

Under 2016 genomförde vi 8 stycken kommunbesök. Det var Järfälla, Danderyd, Valentuna Huddinge, Södra Roslagens Miljö- och Hälsoskyddskontor, Sollentuna, Nacka och Norrtälje. Inför mötena har miljökontoren ombetts att komma in med diskussionspunkter gällande miljöhälsa och tillsyn, och inom vilka områden de skulle vilja ha expertstöd. Vi har även genomfört flera hälsoriskbedömningar på uppdrag av bland annat kommunernas miljökontor, främst med avseende på hälsoeffekter av förorenad mark i skolor och förskolor, dricksvatten från eget brunn, kemiska emissioner i inomhusmiljö, mm.

Remisser

CAMM har svarat på flera regionala, nationella och internationella remisser. Några exempel: Yttrande avseende samrådshandling "Byggskedets påverkan, effekter och konsekvenser – Järnvägsplan för utökad depåkapacitet Högdalen", FUT 2016-0206 och yttrande avseende "Kompletterande samråd om järnvägsplan och tillståndsansökan för utökad depåkapacitet Högdalen 5-23 december 2016", FUT 2016

-0260.Nätverk och samarbeten.

Övrigt kunskapsstöd

Vi besvarar telefon- och mailförfrågningar från företagshälsovården, kommunernas miljökontor, primärvård, hudspecialister och olika myndigheter. Detta görs fortlöpande av CAMM:s läkare och yrkes- och miljöhygieniker. Under året har vi på grund av resursnedskärningar blivit tvungna att begränsa vår service till allmänheten.

Stöd till "Riksmaten ungdom"

CAMM har under våren 2016 utfört förstudien "Riksmaten ungdom", ett projekt som ägs av Livsmedelsverket och där CAMM och övriga AMM kliniker i Sverige utför fältarbete med provtagning och provhantering på elever i skolor. Projektet syftar till att undersöka skolbarnens matvanor, näringsstatus och exponering av vissa främmande ämnen i blod och urin. Under förstudien har elever från tre klasser provtagits och under hösten 2016 startades huvudstudien "Riksmaten ungdom" där CAMM utförde fältarbete med totalt 130 provtagningar i fyra olika skolor. Provtagningen kommer att fortsätta under våren 2017.

Nätverk och samarbeten

Medarbetare vid CAMM medverkar i en rad olika nätverk, vilket är viktiga kanaler för kunskapsspridning.

Bullernätverket

Bullernätverket i Stockholms län är ett forum för samverkan i bullerfrågor. Nätverket bildades år 2005 på initiativ från Länsstyrelsen i Stockholms län, Stockholms stad och CAMM med målet att öka den regionala kompetensen inom bullerområdet och att skapa förutsättningar för att miljömålen för buller ska uppnås.

Hälsoskyddsnätverket

Hälsoskyddsnätverket är ett forum för erfarenhetsutbyte och kunskapsspridning bland miljö- och hälsoskyddsinspektörer i kommunerna i Stockholms län. Nätverket drivs av CAMM tillsammans med länsstyrelsen i Stockholms län. Deltagarna träffas två gånger per år och inför dessa tillfällen bestäms tema och innehåll gemensamt av nätverkets arbetsgrupp.

Hus- och ventilationsnätverket

Nätverket är ett forum där olika frågor gällande funktion och utredning av byggnader och ventilation ska kunna diskuteras. CAMM har varit drivande i skapandet av nätverket som drivs inom ramen för Miljösamverkan Stockholm. Ett syfte är att försöka harmonisera hanteringen av den här typen av ärenden över hela länet.

FHV.nu

CAMM medverkar i nätverket FHV.nu; ett nätverk som utgår från de arbets- och miljömedicinska klinikerna i landet finansierat av FORTE. Nätverket vill främja kunskaps- och metodutveckling samt stimulera till ökad forskning och utveckling inom företagshälsovårdens område. Nätverket har en webbsida (fhv.nu) där information om forskning, utbildning och utveckling inom arbetsmiljöområdet sprids.

WAI

Vi medverkar i svenska WAI-nätverket (Work ability index), vars syfte är att utveckla användandet av instrumentet för praktik och forskning samt att sprida kunskap om arbetsförmåga och användandet av verktyget.

Ergonominätverket

CAMM medverkar i ett nätverk och nära samarbete mellan ergonomerna på AMM-klinikerna i Sverige. Samarbete sker kring kvalitetsarbete av belastningsergonomiska pati-

entutredningar, utbildnings- och seminarieverksamheten vid klinikerna riktade mot företagshälsovården och andra arbetsmiljöaktörer, tekniska mätmetoder, riskbedömningsmetoder och

Nätverk för yrkeshygieniker

CAMM samordnar ett nätverk kring kemiska exponeringar för yrkeshygieniker i landet där man diskuterar kunskapsutbyte och kvalitetsgranskar bland annat patientarbetet på mottagningarna. Vi deltar också i tre andra nätverk för yrkeshygieniker i landet som har fokus på vibrationer, utbildningsfrågor och inomhusmiljöproblem.

Nätverk inom astma och allergisjukdom

TVå möten under våren 15 mars och 22 juni samt ett möte under hösten, 28 september. Under mötena presenterades våra projekt, Hälsosam yrkesdebut, Elevhälsoportalen och allergikonsulentverksamheten. Diskussioner förs kring samarbete, utbildning, spridning mm.

Övriga samarbeten

CAMM deltar tillsammans med IMM på KI i det nordiska samarbetet med att ta fram ett kriteriedokument om yrkesmässig exponering för kemikalier och hjärtsjukdom (NEG - Nordiska expertgruppen för kriteriedokument om kemiska hälsorisker).

Vi deltar i styrelsen i Svensk Yrkes- och miljöhygienisk förening samt Föreningen Teknisk företagshälsovård för att utveckla och kvalitetssäkra yrkeshygienikernas respektive arbetsmiljöingenjörernas kunskaper.

I olika ergonomiprojekt har vi samarbetat aktivt med våra kollegor i Umeå (tillförlitlighet i riskbedömningsmetoder), Lund (enkla mätmetoder, samt städarens belastning), Uppsala (mätningar sitta/stå i SCAPIS, exponerings-responssamband, observationsmetoder), och Linköping (truckförarens nackbelastning och nacksmärta).

CAMM samarbetar också med Högskolan i Gävle om synkrav och skuldersmärta, och där även Skogsforsk, Uppsala ingår, i projektet Skogsmaskinförarens mentala och fysiska belastningsnivåer under arbete med delautomatiserad skotarkran – en experimentell studie i skogsmaskinsimulator.

Vi har samarbetat med KTH (Jörgen Eklund, pågående AFA-projekt, "Smarta kläder") och GIH, där vi medverkar i utvärderingen av nya förenklade sätt att mäta fysisk aktivitet med hög precision.

CAMM:s medarbetare har medverkat i ett europeiskt nätverk inom PEROSH (Perosh = Partnership for european research in occupational safety and health) med att ta fram en rekommendation för mätning av (skadlig) fysisk inaktivitet.

Vi har förutom i ovanstående PEROSH-nätverk samarbete med danska arbetsmiljöinstitutet, samarbete i mätmetodutveckling och om exponerings-responssamband.

Vi har inlett ett samarbete med sjukhusergonomen Kay Wilson från Karolinska Sjukhuset, i vilket hon med vårt stöd genomför positionsmätningar på operationssköterskor.

Vi har samarbetat med norska Arbetsmiljöinstitutet (STAMI) om en ny mätmetod med tryckkänsliga sulor för att mäta hur mycket man lyfter och bär.

Möte med landets AMM-psykologer (nätverk) i samband med AMM-klinikernas vårmöte i Örebro.

Nätverksträffar

Här presenteras nätverksträffar som CAMM varit med och arrangerat.

3/6 Bullernätverket: Industribuller

Seminarium om hur buller från industri och andra verksamheter hanteras i planering och tillsyn. Seminariet arrangerades av Bullernätverket i Stockholms län.

12/1 och 30/8 Nätverk av skolsköterskor

Uppdatering av projekten Hälsosam yrkesdebut och Elevhäsoportalen presenterades. Allergikonsulentverksamheten presenterades. Planering inför utbildningsdagarna och diskussion kring nytt PM om födoämnesallergier.

1/3 Hälsoskyddsnätverket: Inomhusmiljö i asylboenden.

Bland föreläsarna fanns representanter för både Migrationsverket och Folkhälsomyndigheten. De drygt 100 deltagarna var personer som arbetar med tillsyn eller tillsynsvägledning av asylboenden eller liknande vid kommuner och länsstyrelser. Deltog gjorde även miljö- och hälsoskyddsinspektörer från Uppsala län, Södermanlands län, Västmanlands län, Gotland och Örebro län.

28/8 Busstur med Bullernätverket

Fullbokad heldagstur med anledning av att Bullernätverket firat 10 år där man besökte goda exempel på bullerskyddsåtgärder i Stockholmsregionen. De tittade bland annat på olika typer av bullerdämpande skärmar, tyst vägbeläggning och tysta områden.

3/10 Nätverket för hus- och ventilation: Heldag om riskkonstruktioner med fokus på fukt

Seminariet omfattade byggnadsteknik och byggnadsrelaterad ohälsa. Deltagarna fick även tillfälle att diskutera utredningsrapporter och verkliga fall.

30/11 Hälsoskyddsnätverket: Heldag på temat lukt.

Under dagen föreläste KI-forskare om hur luktsinnet fungerar, medicinska aspekter på doftkänslighet, samt om luktolägenhet förorsakad av kloranisoler. Deltagarna hade i förväg fått ta del av olägenhetsärenden och domar som gäller doftsättning av köpcentrum. Dessa fall diskuterades i mindre grupper under seminariets andra del.

Övriga nätverksträffar

Heldag tillsammans med ergonomisällskapet i Sverige (EHSS –Ergonomi och Human factors sällskapet) där CAMM:s ergonomer presenterade vår verksamhet samt våra pågående projekt.

I november deltog CAMM:s ergonomer i höstmötet för ergonomer vid landets AMM-kliniker. Vid mötet, som pågick två dagar i Uppsala, diskuterades bland annat våra patientverksamheter, våra utbildningsuppdrag i regionerna och vår samverkan med våra respektive universitet.

Särskilda uppdrag

1. Hälsosam yrkesdebut

Projektet Hälsosam yrkesdebut syftar till att minska arbetsrelaterade sjukdomar och skador genom att ge skolor bättre förutsättningar att vägleda elever till ett hälsosamt studie- och yrkesval. Under våren 2016 arbetade projektgruppen för att sammanställa delrapport 2 som handlar om skolornas arbete för att förebygga ohälsa på gymnasie-skolornas yrkesprogram. Rapporten publicerades i juni 2016 (CAMM rapport 2016:01). De områden som belyses är medicinsk studie- och yrkesvägledning samt skolans arbetsmiljöarbete och undervisning om arbetsmiljörisker. Rapporten skickades ut till alla deltagande skolor och mailades till alla Stockholms skolor. Under hösten presenterades projektet i olika forum, genom seminarier, höstmöten, utbildningsförvaltningar etc. En broschyr har också framställts där de viktigaste resultaten presenteras och förslag till konkreta råd till skolorna ges. Två artiklar har publicerats en i Elevhälsans tidskrift, Elevhälsa om medicinsk studie- och yrkesvägledning i skolorna. Den andra artikeln har publicerats i Lärarförbundets tidning Gymnasiet och är en artikel om arbetsmiljö och riskyrken hos unga. Under våren 2017 är också flera seminarier inplanerade för att sprida resultat från projektet.

2. Bullerkartering i Stockholms län: stöd till kommunernas karteringar och etablering av en regional kartering med befolknings-exponering

Som en del-leverans i projektet publicerade under 2016 två metodrapporter kring kartläggning av buller i Stockholms län. Den första är en vägledning för kartläggning av omgivningsbuller (Rapport 2016:03) och den andra beskriver en metod för att kartlägga bullerfria områden (Rapport 2016:04). De båda vägledningarna syftar till att förbättra kvaliteten på och harmonisera de bullerkartläggningar som görs i länet.

Projektets tredje fas, som pågått under 2016, har inriktats på att underlätta för kommunerna att samla in, bearbeta och strukturera sina underlagsdata för bullerberäkningar. Mycket kan vinnas på om kommunerna i förväg samlar in och uppdaterar sina data kring t.ex. trafikflöden, hastigheter, andel tung trafik, hushöjder, bullerskärmar m.m. som krävs för att kunna genomföra en bullerkartläggning. Arbetet kommer att slutföras under våren 2017 och presenteras såväl i en skriftlig rapport (i CAMMs rapportserie) samt muntligen vid ett frukostseminarium i CAMMs och WSPs regi.

I slutet av 2016 inleddes den sista fasen av projektet som syftar till att skapa ett regionalt system för att samla alla de kommunala bullerkartläggningar som görs i ett länstäckande GIS-skikt. Projektet bygger vidare på den Regionala Bullerkartan som påbörjades av Bullernätverket 2011 och förväntas avslutas till hösten 2017.

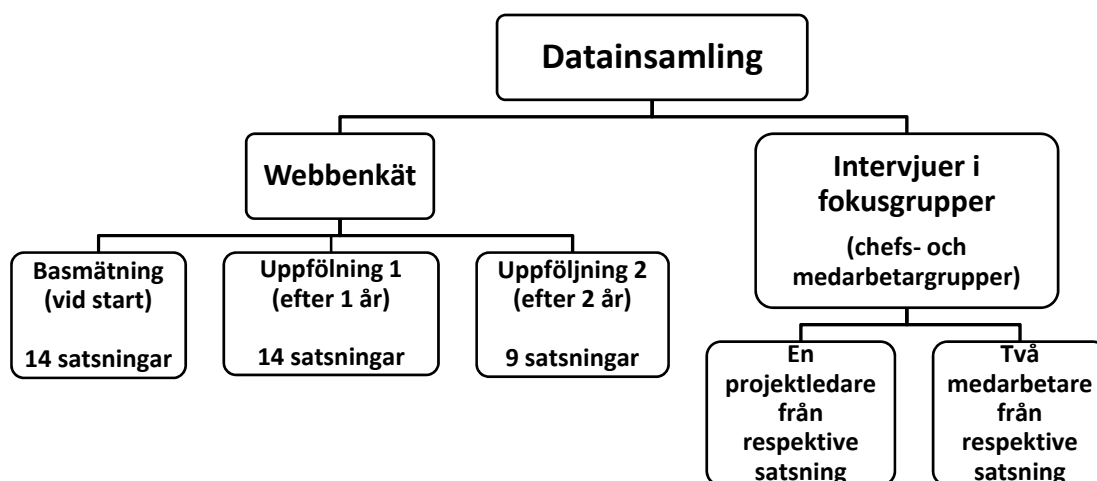
3. Stöd till SLL personal – Inriktning för arbetsmiljö- och hälsoarbetet 2016

Inom uppdraget Stöd till SLL personal har under 2016, förutom nedan beskrivna fortsatta arbete med utvärdering av Arbetsmiljölyftet, möten och diskussioner förts med SLSO Personal avseende stöd vid uppföljning av långtidssjukskrivna. Syftet med uppföljningen är att ge SLSO mer kunskap om hur chefen på bästa sätt kan underlätta för de medarbetare som varit sjukskrivna en längre period att återgå i arbete. En enkät till

långtidssjukskrivna utvecklades och blev färdig under hösten 2016. Ingående frågor berör bl.a. hur de tillfrågade långtidssjukskrivna anser att chefen på bästa sätt kan stödja dem till återgång i arbete där detta är möjligt och vilken tilltro de sjukskrivna har till sin egen förmåga att komma tillbaks i arbete. Logistik gick igenom för hur enkäten skulle distribueras, ett introduktionsbrev skrevs etc. Utskicket var planerat att göras i nov-dec men sköts upp till efter årsskiftet.

Utvärderingen av SLLs satsning Arbetsmiljölyftet har fortsatt under 2016 med mätningar av de 14 projekt som följs via enkäter och intervjuer. Datainsamlingen avslutades i dec 2016. Nedan ges en bild av datainsamlingen.

Schematisk bild över datainsamlingen visas i figur 1.

Basmätningen för samtliga 14 satsningar genomfördes i samband med att satsningarna startade. Webbenkäten skickades ut till totalt 2115 personer och svarsfrekvensen blev 45 %. Samtliga 14 satsningar följdes sedan upp (uppföljning 1) efter cirka ett år. Webbenkäten skickades ut till totalt 1871 personer och 50 % av dem besvarade enkäten. Berorande på de olika arbetsmiljösatsningarnas upplägg kunde 9 satsningar följas upp efter ytterligare ett år (uppföljning 2). Uppföljningen omfattade totalt 1567 personer. Svarsfrekvensen för uppföljning 2 blev 44 %. Svarsfrekvensen i de enskilda arbetsmiljösatsningarna vid samtliga mättillfällen (basmätning, uppföljning 1 och 2) varierade mellan 31 % och 100 %.

För att möjliggöra processutvärdering av vad som varit främjande och vad som varit hindrande i projektarbetet genomfördes fokusgruppsintervjuer. Projektledaren och två medarbetare från respektive satsning bjöds in till intervju under perioden januari 2016 till januari 2017. Nio fokusgruppsintervjuer, tre grupper för projektledare och sex grupper för medarbetare har genomförts. Under 2017 kommer analyser av materialet att göras och slutrapport att inlämnas till SLL Personal före 30 juni.

4. Främja barns och ungdomars hälsa och skolprestationer genom att erbjuda skolor evidensbaserade strukturella insatser

Gemensamt uppdrag med Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin, CES, och Centrum för hälsoekonomi, informatik och sjukvårdsforskning, CHIS.

Enkäter för kartläggning av aktuella problemområden för elevernas hälsa och förskolans/skolans befintliga hälsofrämjande insatser och den evidensbaserade utbildningsinformationen finns inlagda i webportalen. Elevhälsportalen lanserades för skolan i mars och förskolan i maj. Under 2016 har 95 förskolor och 569 skolor anslutit sig till Elevhälsportalen i hela Sverige. I Stockholms län har cirka 4 procent av alla förskolor och cirka 30 procent av alla grundskolor skapat konto. Flera informationsmöten om portalen har givits. Portalen har också presenterats vid elevhälsans seminarier på CAMM under våren 2016. Informationsfoldrar om portalen har utvecklats inom förskola och skolan. Flera artiklar har publicerats bl.a. en artikel om i tidskriften *Elevhälsa*, där CAMM varit medförfattare.

För att undersöka hur det hälsofrämjande arbete i skolan bedrivs skickades en enkät ut till skolorna för att samla information om vilket hälsofrämjande arbete som pågår och att identifiera möjliga faktorer för ett framgångsrikt hälsoarbete i skolan hos de skolor som anslutit sig till portalen (se lägesrapportering, interrapport dec 2016). Under våren 2017 kommer också individuella intervjuer att genomföras för att undersöka hinder och möjligheter som skolor och förskolor upplever i användningen av Elevhälsportalen och i vilka steg som problem iså fall uppstår.

5. Längre arbetsliv på lika villkor Åtgärder för att förebygga psykisk ohälsa och fysiska belastningsbesvär

Uppdraget *Längre arbetsliv – på lika villkor* har fokuserat på att utifrån tidigare forskning identifiera lämpliga yrkesgrupper som mål för interventioner med syfte att underlätta för anställda att stanna kvar längre i arbetslivet och vilka utmaningar och vilka möjligheter det finns att genomföra sådana interventioner ur metodologiska och praktiska perspektiv. Resultaten har presenterats i en skriftlig sammanställning, "Längre arbetsliv – på lika villkor. Åtgärder för att förebygga psykisk ohälsa och fysiska belastningsbesvär". Möjliga riskyrken påvisades genom sammanvägning av resultat från Arbetshälsorapporten. Goda exempel från forskning och aktiviteter startade av kommuner och landsting i Sverige på åtgärder som genomförts för att underlätta för anställda inom riskgrupper att stanna kvar längre i arbetslivet beskrivs i sammanställningen. De möjligheter och utmaningar som finns avseende såväl vid praktiskt genomförande som vid utvärdering av interventioner syftande till ett längre arbetsliv diskuteras. Till sammanställningen bifogades en lista på experter inom området.

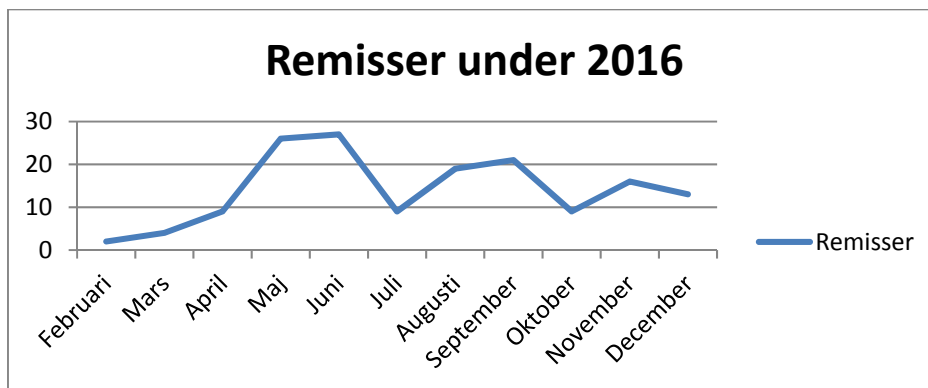
6. Klimatförändringar: riskgrupper, värmeöar och hälso- och sjukvårdens anpassning

Under hela 2016 har CAMM aktivt deltagit i SLLs nulägesanalys om klimatanpassning. Medarbetare har besökt och intervjuat ett antal aktörer inom SLSO om klimatanpassningsfrågor och håller på att tillsammans med SLLs Säkerhet och Beredskap sammanställa rapporten.

Den nationella miljöhälsorapporten (Miljöhälsorapport 2017) och den kommande regionala miljöhälsorapporten (Miljöhälsorapport Stockholms län, utges hösten 2017) har kompletterats med nya kapitel om "Klimatförändring och hälsa".

7. Allergikonsulentverksamheten

I mars 2016 tillsattes två allergikonsulenttjänster på CAMM med finansiering från HSF att bedriva allergikonsulentverksamhet. Två Barnsjuksköterskor med allergikompetens anställdes för arbetet. Då detta är försökstjänster tom dec 2018, skall utvärdering ske inför beslut om förlängning. Allergikonsulenternas arbete består av att göra hembesök, besök i förskola/skola. De ger information, rådgivning och utbildning gällande det specifika barnets allergi, astma och mediciner. Uppdraget gäller för barn 0-18 år. Allergikonsulenternas arbete innebär att vara en länk mellan sjukvården, hemmet, förskolan och skolan. Remitterande instanser är barnallergi specialistmottagningar och barn- och ungdomsmedicinska mottagningar i Stockholms Län. Allergisamordnaren på CAMM samordnar verksamheten. Sedan feb 2016 har 155 remisser inkommit och omhändertagits, se figur X på remissflödet. De yngsta barnen mellan 1-8 år var mest representerade i de inkommande remisserna. Det var fler remisser på pojkar än flickor 99 vs 56, vilket kan förklaras av att fler allergier drabbar pojkar. Diagnoserna var övervägande allergi men astma och eksem förekom också. Under 2016 utfördes 139 förskole och skolbesök, 57 hembesök och 481 telefonkontakter av allergikonsulenterna.

Bilaga 1

Föreläsningar av medarbetare vid CAMM under 2016

CAMM:s medarbetare har:

- Vid flera tillfällen under året föreläst om riskerna med kvarts för arbetsgivare och fackförbund i olika branscher.
- Föreläst om riskerna med vibrationsexponering för representanter från Galaxen (som arbetar med rehabilitering av byggnadsarbetare).
- Föreläst för Mälareförbundets skyddsombud om risker i målaryrket.
- Föreläst för vårdförbundet om arbetsmiljörisker vid graviditet.
- Föreläst under KRAFTSAMLING 2016, en föreläsningsserie om ohälsa och sjukskrivning anordnad av socialdepartementet och försäkringskassan.
- Hållit två föreläsningar om allergisjukdomar, allergiprevention, förekomst, diagnostik och behandling för blivande sjuksköterskor på Röda Korsets Högskola samt två föreläsningar om allergiprevention för blivande sjuksköterskor på Röda Korsets Högskola respektive Karolinska institutet.
- Föreläst om astma hos ungdomar utifrån ett avhandlingsarbete och presenterade allergikonstulentverksamheten för de sjukhusanslutna Barnmottagningar som tillhör Astrid Lindgrens Barnsjukhus, Karolinska Universitetsjukhuset.
- Föreläst om astma hos barn och ungdomar utifrån ett avhandlingsarbete för allergisjuksköterskor på Allergisjuksköterskekongressen i Gävle.
- Deltagit i den internationella konferensen PREMUS (Prevention of Work-Related Musculoskeletal Disorders) i Toronto i juni med tre presentationer:
  - Studien "Disability pension due to musculoskeletal disorders in men and women after long-term exposure for heavy physical workload" presenterades.
  - En presentation av nya enkla mätmetoder för fysisk belastning och fysisk aktivitet (sittande/stående).
  - En presentation om mätningar i SCAPIS, där CAMM tillsammans med AMM Uppsala och GIH mäter fysisk aktivitet och sittande/stående på 4000 personer, vilkas hälsa samtidigt studeras ingående.
- Almedalsveckan
  - Deltagit vid Försäkringskassan seminarium "Psyisk ohälsa och arbete – en (o)möjlig kombination?".
  - Deltagit i AFA:s eftermiddagsseminarium om unga i arbetslivet som representant för projektet "Hälsosam yrkesdebut". (Se kapitel 5 Hälsosam yrkesdebut).

- Presenterat en kartläggning av kunskapsläget (inklusive viktiga kunskapsluckor) vad gäller arbetsmiljön i kvinnodominerade sektorer, ett uppdrag som utförts på CAMM med finansiering från forskningsrådet FORTE. En viktig slutsats var att stora vinster sannolikt kan göras genom att implementera befintlig kunskap.
- Varit huvudtalare vid den nordiska ergonomikonferensen, NES, i Kuopio, med föredraget "Ergonomic risk assessments – a need for reliable and attractive methods". Den årliga NES-konferensen är en samlingsplats för nordens ergonomer, både forskare och praktiker.
- Deltagit vid den internationella epidemiologiska konferensen EPICOH (Epidemiology in Occupational Health) i Barcelona och där presenterat bland annat studien "Associations between physical workload and early exits from labor market due to long-term sickness absence, disability pension and long-term unemployment: a 7-year follow-up".
- Föreläst vid Svenskt kirurgiskt råds möte. Titeln för föreläsningen var "Ergonomi och kirurgi". CAMM upplever ett ökat ergonomiintresse bland kirurger, vilka enligt internationell statistik är överrepresenterade i skadestatistiken. Flera kirurger vill samarbeta med oss.
- Hållit föredraget "Är ILOs rekommenderade högstanivå för genomsnittlig ämnesomsättning under en arbetsdag - dvs 30% av individens maximala kapacitet - för låg?" vid konferensen "Fysisk aktivitet och hälsa" som arrangerades av Arbets- och miljömedicin Västerbotten.
- Hållit föredrag om Lean Production och möjligheten att göra inspel om arbetsförhållandena i detta produktionssystem hos LO:s arbetsmiljökommitté i Stockholms län.
- Hållit tre föredrag om forskningen bakom Arbetsmiljöverkets nya föreskrift AFS 2015:14 som handlar om organisatorisk och social arbetsmiljö samt psykisk ohälsa. Två för regionala skyddsombud inom Stockholms län och ett för LO.
- Föreläst om miljö känslighet hos AMM Göteborg och vid Värmötet i Örebro.